

AZ
ORVOSI HETILAP
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI.
— KÜLÖNLENYOMAT. —

1914. LVIII. ÉVFOLYAM

**A tengerentúli kivándorlás
elmeorvosi szempontból.**

Írta:

Epstein László dr.

a budapest-angyalfüldi m. kir. állami elmeógyógyintézet igazgatója.

Budapest, 1914.

Pápai Ernő műintézete, VI., Szerecsen-utca 65.
Liszt Ferencz-tér sarok.

A múlt nyáron egyik napilap azt a hírt hozta Fiúméből, hogy az „Austro-Americana“ hajósvállalatnak egy gőzőse tizennégy elmebetegét hozott vissza Magyarországra, a kik az erős munka folytán betegedtek meg Amerikában. E hírből engem csupán az lepett meg, hogy az illető lap az említett tizennégy kivándorló elmebajának aetiológiájával annyira tisztában van. Kevésbé lepett meg a hír tárgyi része, az tudniillik, hogy egyszerre 14 elmebajos egyént szállítottak vissza Amerikából, mert a mikor e hír megjelent, már közel három év óta figyelemmel kísértem volt az Amerikából elmebaj miatt visszaszállított magyarországi kivándorlók egy részét és így már a fent közölt hírt megelőzőleg tudomásom volt róla, hogy az ilyenképpen visszakerült egyének száma meglehetősen nagy.

Már 1910 őszén ugyanis, a mikor az angyalföldi elme-
gyógyintézet vezetését átvettem, feltűnt nekem, hogy a csaczi
járás főszolgabírája mily sűrűn keresi meg az intézetet elme-
beteg elhelyezése iránt. Az intézet zsúfoltsága miatt kezdet-
ben oda is épp úgy, mint egyebüvé, a stereotyp válasz ment:
„Nincs hely“. De a távirati megkeresések gyakorisága mind-
inkább felkeltette érdeklődésemet és az intézet zsúfoltsága is
azidőtájt némileg engedett és így utóbb mindig helyet szorí-
tottunk a nevezett főszolgabíró által beutalt betegeknek.

E betegek egy-két kivétellel, a melyet a továbbiakban
természetesen figyelmen kívül hagyok, mindannyian oly ki-
vándorlók voltak, a kik elmebaj miatt az Egyesült-Államok-
ból, vagy még hajóraszállítás előtt egy európai állomásról
visszaszállítottak. Az 1910. év végétől egészen 1913 novem-
ber hó végéig 103 ilyen egyén, még pedig 42 férfi és 61 nő
került megfigyelésünk alá. Ez magában véve nem nagy szám
és nevezetesen nem elég nagy ahhoz, hogy oly statisztikai
vizsgálatok alapjául szolgáljon, a melyekből általánosító követ-
keztetéseket lehet levonni, de némely, statisztikailag is érde-
kes megállapításokra mégis vezethet, annál is inkább, mert
elég tekintélyes, ha figyelemmel vagyunk arra, hogy Csacza
az országnak csak egyik és pedig nem is legtágasabb kiván-
dorlási, illetőleg visszavándorlási kapuja, a mennyiben Csa-
czán az Amerikába törekvő kivándorlók közül nagyobbára

csak azok vonulnak át és azok is csak részben, a kik Hamburgban vagy Brémában kelnek a tengeri útra. Már pedig az említett két kikötő a magyar-amerikai kivándorlásnak csak kisebbik részét bonyolítja le. Így 1911-ben 40.746 oly egyén közül, ki a tengerentúli utazásra nézve a kivándorlási törvény (1909:11. t.-cz.) alapján az engedélyezett hajósvállalatokkal megkötötte a szerződést, Fiúmén át 18.867, Hamburgon át 5102, Brémán át 10.236, Rotterdamban át 976, Antwerpenen át 2922, Havren át 508 ment tengerentúlra.¹

Míthogy ilyképpen a kivándorlóknak csak egy része érinti Csaczáat és másfelől a később még behatóbban idézendő amerikai bevándorlási törvény értelmében visszaszállítandó egyének szállítása ugyanazon az úton eszközöltetik, a melyen át a kivándorlás történt, ennél fogva a Csaczából intézetünkbe beszállított elmebetegek, a kiket rövidség kedvéért ezentúl csaczai betegeknek fogok nevezni, csak egy részét alkotják azon magyarországi kivándorlóknak, a kik elmebaj miatt kerülnek vissza az országba.

Csaczai betegek számából tehát ez utóbbiak számára még nem lehet biztos következtetést vonni. De tekintélyes számuk azt a benyomást kelti, mint hogyha az elmebeteg állapotban visszakérült kivándorlók száma az összes kivándoroltak számához viszonyítva még felülmúlná azt a százalékot, a melyet lakosságunk körében általában az elmebetegek képviselnek.

E benyomást még megerősíti a következő számítás: Az 1911 január 1.-én megejtett népszámlálás szerint Magyarország népessége 1910. év végén volt 9,062.935 férfi és 9,201.598 nő, összesen 18,264.533 egyén. Ebből *a*) hülye: 20.945 férfi és 15.653 nő, összesen 36.598 egyén; *b*) elmebeteg: 10.490 férfi és 8569 nő, összesen 19.059 egyén. Míthogy hülye csak elvéve akad a kivándorlók között, vagy visszaküldetik, még mielőtt hajóra szállhatna, csakis a szoros értelemben vett elmebetegeket vehetjük itt számba és pedig a kivándorlók korának megfelelőleg csakis a 15 éven felülieket. A fentiek szerint az elmebetegek az ország lakosságának valamivel több mint 01 százalékát teszik ki. Az elmebetegek közül volt 15—19 éves: 563 férfi és 516 nő, összesen 1079 egyén; továbbá 20 éves és azon felüli: 9370 férfi és 6799 nő, összesen 16.169 egyén, vagyis a 15 éven felüli elmebetegek körülbelül 0.09%-át teszik az összlakosságnak.

Ezzel szemben csaczai betegforgalmunk a kivándorlás

¹ A m. kir. kormány 1911. évi működéséről és az ország közalapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv, 15. o.

adataival egybevetve, a következő képet nyújtja. 1911-ben a Magyarbirodalomból, tehát az anyaországból és a társországo-
 gokból együtt német kikötőkön át 38.360 egyén vándorolt ki az Egyesült-Államokba;² a rákövetkező 1912. évben pedig 34 beteg került hozzánk Csaczából, a mi az előbbi számhoz viszonyítva körülbelül 0.08%-ot tesz ki. Ez csak 0.01%-kal maradna alul azon arányszámnak, melyet a 15 éven felüli elmebetegek Magyarország összlakosságában képviselnek. Tekintetbe véve azonban, hogy ez utóbbiak között körülbelül egy hatodrészt az 50 éven felüli, ellenben az ilyen korú egyének a kivándorlók között csak 5.5%-kal³ szerepelnek ; tekintetbe véve továbbá, hogy a német kikötőkön át visszaszállított elmebeteg kivándorlóknak csak egy része került intézetünkbe, az utóbb kimutatott 0.08% egészen más jelentőséget nyer és indokoltá teszi azon feltevést, hogy a kivándorlók között aránylag sok az elmebeteg, illetve sok válik elmebeteggé.

Különösen áll ez a női kivándorlókra nézve. Míg ugyanis a nők 1911-ben 45.9%-át tették a kivándorlóknak,⁴ míg az országban létező elmebetegek között 52% férfival 48% nő áll szemközt, addig csaczai betegeink sorában a férfiak 40.8%-kal, a nők pedig 59.2%-kal vannak képviselve. Ez mindenképpen feltűnő jelenség, mert ha e számok általános érvénynyel nem is bírhatnak, az mégsem lehet véletlen, hogy csaczai betegeink között a nők annyira túlnyomó számban szerepelnek, hanem vissza kell ezt vezetnünk arra, hogy a kivándorlók között a nőknek az elmebetegségben való részese-
 dése valóban nagyobb, sőt lényegesen nagyobb, mint a férfiaké.

Nem tagadható, sőt hangsúlyozom is, hogy az előbb megejtett számítás nem nyugszik oly alapokon, hogy annak eredményét megtámadhatlan való gyanánt lehetne elfogadni, de arra irányuló törekvésem daczára nem sikerült oly adatok birtokába jutnom, a melyek pontosabb számítást tettek volna lehetővé és így a fent közölt adatokhoz kellett folyamodnom, hogy ezen, a kivándorlóknak megbetegedési arányára vonatkozó és társadalomtudományi, valamint kórtani szempontból egyaránt érdekes és nem alárendelt jelentőségű kérdésre nézve legalább némi képet nyerhessünk.

Eltér-e, illetőleg mennyire tér el a valóságtól ez a kép, azt megállapítani, legalább ezidőszerint, nem áll módomban, de más források nyomán haladva, a melyekre később még rátérünk, ugyancsak arra az eredményre jutunk, hogy a ki-

² Idézett kormányjelentés, 57. o.

³ Idézett kormányjelentés, 60. o.

⁴ Idézett kormányjelentés, 223. o.

vándorlók között több az elmebeteg, semmint gondolnok. Eleve *ugyanis* fel lehetne tételezni, hogy a kivándorlók között döforduló elmebetegek arányszáma sokkal kisebb, mint az ország összlakosságában talált elmebetegek arányszáma, mint-hogy a kivándorlásra egyáltalában rendszerint csak a testileg és szellemileg erőteljesebb emberanyag vállalkozik, a mely nemcsak a kivándorlás idején ép, hanem esetleges viszontagságokkal és egyéb káros befolyásokkal szemben nagyobb ellentálló képességgel bír és így a megbetegedés veszélyének kevésbé is van kitéve.

Úgy látszik azonban, hogy a kivándorlással járó viszontagságok és egyéb káros befolyások mégis oly mérvűek, hogy velük szemben a máskülönben talán nagyobb ellentállóképesség is elégtelennek bizonyul, vagyis olyanok, hogy gyengébb egyéni hajlamosság mellett is bírnak elmebajttal kiváltani. És az lehet az oka azon előbb kiemelt feltűnő jelenségnek is, tiogy a kivándorlók között a nők absolute és relatíve sokkal nagyobb számban betegednek meg, mint a férfiak, mert gyengébb idegzetükkel és esékeny kedélyéletükkel még kevésbé tudnak az említett káros tényezőkkel szemben helytállni.

Mindezen szerencsétlenül járt kivándorlók nagy része immár azon szigorú intézkedések folytán, a melyekkel az Egyesült-Államok néhány év óta a nekik nem kívánatos bevándorlás ellen magukat körülbástyázzák, kényszerűen vissza-kerül hazájába.

Ezen intézkedéseket az 1907. évi július 1.-én életbe léptetett bevándorlási törvény (Immigration Act of February 20, 1907) és az annak alapján kibocsátott kormányrendeletek állapítják meg.⁵

A törvény 2. szakasza szerint ki vannak zárva az Egyesült-Államokba való bebocsáttatásból egyebek közt, de első helyen említve: hülyék, imbecillisek és egyéb gyengeelméjű egyének (idiots, imbeciles, feeble-minded. persons),

⁵ Immigration Laws and Regulations of July 1, 1907. Washington, 1909.

⁶ „Imbecil“ és „feeble-minded“ is szószertt egyaránt gyengeelméjűt jelent, de abból, hogy a törvény mind a két kifejezést használja, azt kell következtetni, hogy a gyengeelméjűeknek két különböző kategóriáját akarja megjelölni. Milyen két kategóriát, az nem derül ki tisztán a szövegből, de egy később idézendő évi jelentésnek egyes fejtegetéseiből következtetve, úgy vélem, hogy „imbecil“-en a szorosabb értelemben vett elme gyengét, „feeble-minded“-en pedig azokat érti, a kiket a németek a „psychopathisch minderwertig“ elnevezés alá foglalnak. Czikkenben a „feeble-minded“ szót, megkülönböztetésül a „gyengeelméjű“-től, „hibás elméjű“-nek fordítom, „bár tudom, hogy ezen kifejezés a fogalmat nem fedi.

továbbá epilepsiások, elmebetegek és oly egyének, kik az utolsó öt év lefolyása alatt elmebetegek voltak; oly egyének, kik megelőzőleg bármely időben két vagy több rohamon mentek keresztül (who have had two or more attacks of insanity); szegények és olyanok, kik előreláthatólag az államnak fognak terhére esni; oly egyének, kik gümőkórban vagy valamely undorító vagy ragályos betegségben szenvednek; oly egyének, kik az itt felsorolt kizárt osztályok egyikébe sem tartoznak ugyan, de a vizsgáló orvos által testileg vagy szellemileg hibásnak találatnak és a bizonyítványban ilyennek vannak feltüntetve, ha ezen szellemi vagy testi hiány oly természetű, hogy az illetőnek önfentartási képességét korlátozza stb.

Ezen rendelkezést, a mely az idézett szakasz további részében a külföldieknek még egyéb sok csoportját is kizárja a bevándorlásból és a melynek fajhygieniai és nemzetgazdasági célzata és jelentősége nyilvánvaló, hatásossá teszi a törvény megfelelő szigorú intézkedések által. Így a 9. szakasz szerint: „Bárkinek, beleértve személyszállító társaságokat is, a melyek közül azonban kivétnak azon vasúti vonalak, melyek idegen szomszédos területől vezetnek az Egyesült-Államokba és beleértve valamely hajó tulajdonosát, kapitányát, ügynökét vagy átvevőjét, tilos az Egyesült-Államokba olyan külföldit beszállítani, a ki a következő fogyatkozások (disabilities) valamelyikében leledzik: hülyék, imbecillek, epilepsiások, oly egyének, a kik gümőkórban vagy valamely undorító vagy veszélyes ragályos betegségben szenvednek, és ha a kereskedelmi és közmunkatitkár (Secretary of Commerce and Labor) bebizonyítottanak tekinti, hogy az említett betegségek vagy fogyatkozások (diseases or disabilities) valamelyikében már a külföldön való hajóraszállítás idején szenvedett és hogy ezen betegség vagy fogyatkozás kellő orvosi vizsgálat mellett már a hajóraszállásnál megállapítható lett volna, ezen esetben, minden ilyen egyén vagy személyszállító társaság, vagy az ilyen hajónak kapitánya, ügynöke, tulajdonosa vagy átvevője azon kerület vámszedőjének, a melyben az érkezési kikötő fekszik, ezen törvény rendelkezéseinek minden egyes megszegéseért 100 dollárt tartozik fizetni“.

A 12. szakasz értelmében tartozik a hajó parancsnoka a partra szállított külföldiekről lajstromot beszolgáltatni, a melyben minden egyesre nézve többek között arra a kérdésre is kell felelnie, volt-e az illető valaha oly intézetben vagy kórházban, a hol elmebetegek kezeltetnek és gyógyíttatnak, továbbá, hogy milyen az illetőnek szellemi és testi

egészsége. E jegyzéket a hajóparancsnoknak (a 13. szakasz szerint) nemcsak aláírásával, hanem eskütétellel (oath of affirmation) is kell hitelesítenie annak igazolására, hogy az általa hozott külföldieket a hajó orvosával megvizsgáltatta és hogy az orvos jelentése, valamint saját utánjárása szerint a külföldiek egyike sem hülye, imbecillis, hibáselméjű vagy elmebeteg („that no one of said aliens is an idiot, or imbecile, or a feeble-minded person, or insane person“). Mindezt pedig a hajó orvosának is (14. szakasz) aláírásával és esküjével kell igazolnia.

De a törvény ezen tanuságtétellel nem elégszik meg, hanem elrendeli (16. és 17. szakaszában), hogy minden megérkező külföldinek testi és szellemi megvizsgálása az Egyesült-Államok nyilvános egészségügyi hivatalának és tengeri kórházának (U. St. Public Health and Marine Hospital) orvosi hivatalnokai által is eszközöltessék, a kiknek legalább két évi gyakorlattal kell birniok hivatásukban.

A felsorolt tiltó rendelkezések megszegését a törvény érzékeny büntetésekkel sújtja, így mindenki, a ki tilalom ellenére külföldit az Egyesült-Államokba behoz vagy azt csak megkísérli, minden egyes ilyen külföldiért 1000 dollárig terjedhető pénzbírsággal vagy két évig terjedhető fogsággal, esetleg mindkettővel büntetetik. Minden külföldi pedig, a ki törvényellenesen hozatott be az Egyesült-Államokba, ha csak lehetséges, rögtön azzal a hajóval, melylyel jött, azon országba, a melyből jött, visszaküldendő. A visszaszállítás és az eltartás azon hajóstársaság terhére esik, a melynek hajóján az illető érkezett. Ha azonban az orvos (medical officer) bizonyítványa szerint egy elmebeteg külföldinek egészsége vagy biztonsága az azonnali visszaszállítás (deportation) esetén lényegesen veszélyeztetve volna, akkor az ily külföldi a bevándorlási alap terhére addig tartandó vissza, a míg visszaszállítása veszély nélkül történhetik.

De a törvény nem éri be azon külföldiek visszaszállításával, a kik a megérkezés idején találatnak bizonyos okból alkalmatlannak, hanem elrendeli (20. és 21. szakasz), hogy minden olyan külföldi, ki a törvény megszegésével lépett az Egyesült-Államok területére és olyan okból, a mely már partraszállása előtt fennállott, az állam terhére esik, azon országba, a melyből jött, a megérkezését követő három évi időtartam alatt bármily időpontban a kereskedelmi és közmunkatitkár parancsára elfogandó, és azon államba, a melyből jött, visszaküldendő.

Ha a visszaszállítandó egyén elmebajos vagy testileg beteg és szállításához külön kíséretet és felügyeletet igényel,

úgy erről is a kormányrendelet 37. §-a szerint annak a hajózási vállalatnak kell gondoskodnia, a melynek hajóján az illető egyén érkezett.

Máskülönben, ha ily külön kíséretre nincs szükség, a mint a „Holland-Amerika vonal“ budapesti ügynökségnél értesültem, a visszaszállítás olyképpen történik, hogy a beteget a hajó kórházi osztályára teszik. A megfelelő európai kikötőbe érkezvén, a beteget állapotához mérten vagy egy ottani elmeorvosintézetben helyezik el, vagy közvetlenül hazaszállítják, még pedig rendszerint úgy, hogy a származási ország határáig viszik, a hol a honi hatóságnak adják át, de ha szükséges,¹ akkor a társaság a beteget a lakóhelyére is kísérteti, a honnan az illető elindult.

Ezen kényszeres visszaszállítások révén az egyes hajózási társaságokra nézve tetemes költségek merülhetnek fel. Így *Weyandt*⁶ szerinta „Hamburg-Amerika vonal“ csak ápolási díjak fejében fizetett a friedrichsbergi elmeorvosintézetnek 1908-ban 21.630 márkát, 1909-ben 36.894 márkát és 1910-ben 18.672 márkát.

Tekintélyes összeget tesznek ki azok a büntetések is, a melyeket az esetben rónak ki a hajózási társaságokra, ha egy külföldit partra szállítanak, a ki a bevándorlási törvény fentemlített 9. szakaszában említett testi vagy szellemi (idióta, imbecil, epilepsias) fogyatkozások valamelyikében szenved. Ily czímen az amerikai bevándorlási főbiztos utolsó évi jelentése⁷ szerint 1911 július 1.-étől 1912 június 30.-áig 205 esetben alkalmazták az előírt 100 dollárnyi büntetést, tehát összesen 20.500 dollár (102.500 korona) erejéig.

Ilyen körülmények között érthető, ha a hajózási társaságok lehetőleg nagy elővigyázattal járnak el és a kivándorlókat orvosaik által ismételtén, több állomáshelyen is megvizsgáltatják, mielőtt őket a hajóra bocsátják.

Ezen tömeges és rövid idő alatt elvégzendő vizsgálatok azonban, a melyeket kütömben is elmekörtanilag rendszerint kevésbé vagy alig képzett orvosok teljesítenek, nem lehetnek oly behatóak, hogy rejtettebb vagy nehezebben kideríthető elmebajok az orvosok figyelmét ne kerülhessék el.

Talán ez a körülmény az oka annak, hogy a törvény csak a szembeötlőbb vagy könnyebben kideríthető szellemi fogyatkozásokban vagy bajokban szenvedő (idióta, imbecilis,

⁶ *Weyandt*: Die ausländischen, insbesondere die überseeischen Geisteskranken. Münchener med. Wochenschrift, 1912, 2. szám.

⁷ Annual report of the Commissioner General of Immigration to the Secretary of Commerce and Labor for the fiscal year ended June 30, 1912. Washington, 1913.

epilepsias) külföldiek partraszállításáért állapít meg büntetést, míg ellenben a szorosabb értelemben vett elmebetegekre vonatkozóan csak azoknak visszaszállítását rendeli el, ha elmebetegek gyanánt felismertetnek, de kiszabandó büntetésről nem tesz említést. A bevándorlási főbiztos azonban ezt a törvény hiányának tekinti és úgy véli, hogy a hajózási társaságok elmebeteg egyének behozataláért éppúgy lennének büntetendők, mint idióta, imbecillis és epilepsias egyének behozataláért; a büntetést pedig a jelenlegi 100 dollárról 200 dollárra kellene felemelni.⁸

Ezen álláspontjának okszerű és következetes voltát elvitatni nem lehet, de érvényesítése alaposabb orvosi vizsgálatot is tenne szükségessé. Ezt ő maga is, különösen a hibáselméjűség (feeble-mindedness) felismerése céljából szükségesnek tartja és ezirányú fejtegetései, a melyeknek egy külön fejezetel⁹ szentel, oly érdekesek és tanulságosak, hogy meg nem állhatom, hogy azokat itt bőven, részben szószerinti fordításban ne ismertessem, annál is inkább, mert egyfelől némi betekintést engednek a bevándorlókkal szemben követett eljárás módozataiba, másfelől élénk világot vetnek arra a komoly és céltudatos törekvésre, a mely az amerikai társadalomban a fajjavításra és ennek okából a káros elemek távoltartására irányul.

Annak kifejtése után, hogy a hibáselméjűség (feeble-mindedness) nem ismerhető fel oly korán, mint az idiotismus és az imbecillitás és hogy ezen baj a jövőendő nemzedékek szempontjából mily vészthozó lehet, kívánatosnak mondja, hogy a jelenlegieknél hathatósabb rendszabályokat kellene követni a hibás elméjű (feeble-minded) kivándorlók partraszállásának megakadályozására. Említi, hogy ez irányú felszólamlásának eredményeképpen több orvosi testület, kereskedelmi kamara és forgalmi (trade) hivatal elhatározta, hogy felszólítja a Congressust, hogy oly helyzetbe juttassa a bevándorlási hatóságokat, hogy azok a törvényt pontosan keresztülvihessék. „Ez azt jelenti — írja tovább —, hogy több orvos, több idő és több hely álljon rendelkezésre az elmebeli vizsgálatnak annyira fontos munkája részére. Az évenként New-Yorkba érkező 70.000 bevándorló közül felismerni a szellemileg fogyatékosakat mindig roppant nehéz feladat lesz és annak keresztülvitelét lehetőleg meg kell könnyíteni, még pedig azáltal is, hogy a bevándorlási hajókon orvosokat lehessen elhelyezni, a hol azoknak az utazás

⁸ Id. „Annual report“, 28. o.

⁹ „Ann. report“ 23-24. o.

tartania alatt elegendő idejük volna észrevenni a legtöbb szellemi fogyatékoságot, a melyekről azután a megérkezés-kor a hatóságoknak jelentést tesznek. Minden szükséges könnyítés tétessék meg, tekintet nélkül a költségre. Evvel kapcsolatban helyén való a Congressust és a közönséget arra emlékeztetni, hogy az államnak a New-Yorkba érkező bevándorlók révén 3,000.000 dollár az átlagos jövedelme s hogy a Congressus annak csak egy részét juttatja a törvény keresztülvitelére Ellis-Islandon.“¹⁰ Panaszkodik, hogy az a kérelem, hogy megfelelő hely bocsáttassák rendelkezésre, a hol a szellemi fogyatékosokra gyanúsak megfigyelendők lennének, visszautasított és hogy Ellis-Islandon a szolgálatra kirendelt orvosok és tolmácsok száma elégtelen.

„Azonban — úgymond — bármily gondosan ejtessék is meg a bevándorlók ellenőrzése Ellis-Islandon, mégis a szellemileg fogyatékosok egy része felismeretlen fog maradni. Ez elkerülhetetlen, mert egynémelyik psychopathes hajlamokkal (tendence) érkezik, a mi csak azután mutatkozik, mikor a bevándorló már az országban van, másrészt elmebeteg megérkezhetnek betegségük lucid időszakában. Mások elmebeteggé lesznek az új környezet és balsors következtében. A Congressus egy bizonyos kiterjedésben tudomást vett ezen eshetőségekről, gondoskodván, hogy minden idegen, ki megérkezése után 3 éven belül úgy minősítetik, hogy „törvénybe ütköző módon“ vándorolt be, vagy a köznek terhére vált oly okok miatt, melyek „a partraszállás előtt már fennállottak“, utasíttassék ki. Azonban a hatóságnak gyakran lehetetlen megállapítani, hogy egy 3 éven belül elmebeteggé lett idegen olyan okból lett-e azzá, mely a partraszállás előtt is fenforgott már. Rendszerint nincsen mód annak megállapítására, milyen volt a szellemi állapot odakünn.“ „A Congressus figyelme ezen hivatal által már fölhivatott ezen szavak szerencsétlen hatására: „okok, a melyek a partraszállás előtt már fennállottak“; daczára ennek, még mindig a törvényben maradnak s a végrehajtó hatóságok ezáltal gyakran korlátozva vannak azon igyekezetükben, hogy megszabadítsák az országot elmebeteg idegenektől, kik érkezésük után 3 éven belül az állam terhére esnek. A legsujtottabbak egyike New-York állam, a hol a szellemileg fogyatékos idegeneknek már most is elég nagy száma, úgy látszik, évről-évre emelkedik. Néha halljuk azt az ellenvetést, hogy az előnyök, melyekhez a bevándorlók révén jut, annyira túlsúlyban vannak a hátrányokkal (terhekkel) szemben, melyeket a közterhet tevő ide-

¹⁰ A fedélközi utasok kikötőhelye New-York mellett.

gének okoznak, hogy az utóbbit illetőleg hallgathat (t. i. New-York állam). Ezen ellenvetés talán megállhat azokat illetőleg, a kik szegényházak lakóivá lesznek, de nem állhat meg a szellemileg fogyatékosokra nézve általában. Ezeknek főtartási költsége igen elenyésző kár azon veszélyhez viszonyítva, mely az országra hárul azáltal, hogy egyáltalában a kötelékébe tartoznak, mert erősen megszorítják a gonosztevők csoportját.

Ezek szerint úgy látszik, nincsen semmi ok arra nézve, hogy ne vegye törvénybe a Congressus azt, hogy minden idegen, ki megérkezése után megfelelő időn belül (mondjuk 5 év) szellemi fogyatékoságot mutat, a végrehajtó hatóság által kiutasíttassék.“

A bevándorlási főbiztos tehát nem éri be azzal, hogy csak az a külföldi utasíttassék ki az Egyesült-Államokból, a ki a partraszállástól számított három éven belül oly okokból válik elmebeteggé, a melyek már a partraszállás előtt fennálltak, hanem kívánja, hogy egyáltalában minden idegen, a ki meghatározott időn (5 éven) belül szellemi fogyatékoságot mutat, kiutasíttassék.

Kétségtelenül most sem igen kutatják, hogy milyen okból lett egy idegen elmebeteggé, de nem valószínűtlen, hogy az amerikai törvényhozás az itt javasolt szigorúbb rendszabályokat előbb-utóbb törvényben is meg fogja állapítani és életbe léptetni, mert a politikai áramlat is kedvez minden olyan mozgalomnak, a mely a bevándorlóknak szigorúbb megválogatását célozza.¹¹

Az Európából Amerikába bevándorló emberanyagban ugyanis az utolsó három évtized folyamán lényeges eltolódás ment végbe, a mely az Egyesült-Államokat, mint *Hoffmanné L. Paula*¹² írja, aggodalommal tölti el. Míg azelőtt a bevándorlás túlnyomó része Európa germán államaiból történt és míg 1880-ban *Corbach*¹³ szerint 64.5%-ot tett, addig most már évek óta a túlsúly Európának leginkább román és szláv népek lakta keleti és déli részeire esik, úgy hogy az arány teljesen megfordult és 1911—12-ben olyképpen állt, hogy az összes amerikai bevándorlásnak csak körülbelül 19%-a Európa északi és nyugati államaiból történt, körülbelül 68%-a pedig a keleti és déli részekből, hozzávéve az ibériai

¹¹ Legújabbán már az írni és olvasni nem tudókat is ki akarják zárni a bevándorlásból.

¹² *Hoffmann Gézané*: Az amerikai bevándorlás 1910 —1911-ben. Huszadik Század, 1912 június.

¹³ *Corbach*: Die amerikanische Einwanderung in Europa. Dokumente d. Fortschritts, 1912, Juni.

országokat és az ázsiai Törökországot; Magyarország egy-maga 93.028 bevándorlóval az összes bevándorlásnak körülbelül 11 %-át szolgáltatva és így az összes országok között a harmadik helyet foglalta el, a mennyiben előtte csak Olaszország és Oroszország szerepel egyenként 19%-kal.¹⁴

A bevándorlás tehát régebben túlnyomóan rokon (teuton és kelta) fajbelieket vitt be az Egyesült-Államokba, ezidő-szerint pedig a bevándorlás által leginkább idegen fajok kerülnek be, a mi politikai és gazdasági okokból nyugtalanítólag hat az amerikai közvéleményre, mert ezen idegen fajbeliek nehezebben asszimilálódnak és mert a szláv és román népekhez tartozó bevándorlók csekélyebb igényeiknél fogva az amerikai munkásoknak erős konkurencziát csinálnak.

Bár az amerikai Congressus kivándorlási bizottsága a magyar kivándorlókat *Kádár*¹⁵ szerint a bevándorlásra nézve a „kívánatos” elemek közé sorozta és őket mindenütt szorgalmas, értelmes munkásoknak tartják, mégis *Corbach* szerint annyi gyűlölet halmozódott fel a bevándorolt magyarok, lengyelek, oroszok, olaszok, portugáliak, görögök, örmények stb. tömegei ellen, hogy az amerikai sajtó minduntalan az „új” bevándorlást teszi felelőssé a kriminalitásnak az Egyesült-Államok népességében tapasztalható fokozódásáért, a nélkül azonban, hogy csak a legkisebb kísérletet is tenné ezen súlyos vád igazolására.

Sőt az elmebetegek szaporodását is a bevándorlással hozzák kapcsolatba, a mivel szemben azonban a *New-York Medical Journal*¹⁶ *George W. Stoner*, Ellis-Island főorvosa nyomán kiemeli, hogy az amerikai közintézetekben elhelyezett elmebetegeknek csak 13%-a olyan külföldi, a ki három évnél rövidebb idő óta tartózkodik Amerikában, hogy tehát szerinte a bevándorló emberanyag elmebelileg feltűnően ép, ha tekintetbe vesszük, hogy a bevándorló hirtelen oly egészen másnemű életviszonyok közé kerül, a melyek alkalmasak arra, hogy szellemi letörését vonják maguk után. A köztudat azonban mégis csak az, vagy legalább beleviszik a köztudatba azt, hogy a bevándorlók nagy része tényleges vagy lappangó

¹⁴ Idézett „Annual Report” p. 5. — Időközben megjelent az 1912—1913. évi jelentés, a melyből a napilapok híradása szerint kiténik, hogy a Magyarországból származó bevándorlók száma 117.580-ra emelkedett. De ezen emelkedés daczára Magyarország a negyedik helyre került, mert Ausztria 137.245-tel előbbre került.

¹⁵ *Kádár Gusztáv*: Az amerikai magyarságról. Magyar Figyelő, 1912, 23. szám.

¹⁶ *Insanity among immigrants*. Ref. New-York Medical journal. July 5. 1913.

elmebajban szenved és így az állam terhét növeli, vagy alkalmas arra, hogy az országnak eugenikai mértékét (eugenic standard) leszállítsa.

A közvéleménynek ilyen alakulása mellett az amerikai törvényhozás nem igen fog vonakodni attól, hogy a bevándorlási főbiztos óhaja értelmében a letelepedni készülő külföldieket alaposabb és szigorúbb elmeorvosi vizsgálatnak, vetesse alá és ezáltal is a nem jó szemmel nézett bevándorlást Kelet- és Déleurópából megnehezítse.

Hogy mennyire megnehezítik ezen bevándorlást már most is, mutatja a sok közül egy magyar kivándorló esete¹⁷ is, a kít azért nem engedtek be Amerikába, mert könyökben merev volt az egyik karja. Hiába erősítgette a magyar tolmács útján, hogy ő azzal a kacska karjával úgy felhajt a vállára egy másfél mázsás búzászsákot, mint a pelyhet, a bevándorlási bizottság könyörtelenül visszaküldte Európába a józan életű, dolgos embert, a kinek mindene ráment erre a kirándulásra.

*Kurt Aram*¹⁸ tapasztalatai szerint egyébként most már a nyugateurópai nemzetek hozzátartozóival szemben sem járnak el hajszálnyival sem jobban, mint a délszlávokkal és a galicziai zsidókkal szemben. Jellemző például hozza fel, hogy egy erőteljes péklegény, a ki bőségesen el volt látva pénzzel és ajánlatokkal, a kinek azonfelül barátai és rokonai voltak Amerikában és alapos kilátása volt, hogy azonnal biztos állásba jut, visszautasított és visszaszállíttatott hazájába, mert dadogott, a mely fogyatkozása a hatóság felfogása szerint őt a megélhetésben akadályozhatja, úgy hogy ő ezután valamely amerikai község terhére esik.

A péklegénynek fogyatkozása tehát nem fajhygieniai, hanem gazdasági szempontból esett kifogás alá, a mi pedig éppenséggel nem volt helyénvaló, mert hiszen a pék nem a nyelvével, hanem a kezeivel keresi a kenyerét. A fajhygieniai szempontból emelt kifogás még összeegyeztethető lett volna a már fentemlített eugenikai törekvéssel, a mely Amerikában már hasonlíthatatlanul elterjedtebb és előrehaladottabb, mint Európában, sőt néhány amerikai államban tudvalevőleg már egyes oly gyökeres kormányintézkedésekhez (például a sterilisatióra vonatkozólag) vezetett, a melyekkel a conservativebb európai felfogás alig tudna megbarátkozni.

Ezen amerikai törekvés tudományos és gyakorlati irányítója az 1903-ban megalakult „Tenyésztők egyesülete“

¹⁷ *Garvay Andor*: Úti jegyzetek. „Az Újság“, 1913 szeptember 14.

¹⁸ *Corbach*: L. c.

(American Breeders Association), a mely fajhygieniai adatok gyűjtése és feldolgozása céljából 1910-ben külön hivatalt (Eugenics Record Office) létesített, hogy annak segítségével az öröklési viszonyokat a legkülönbözőbb irányokban vizsgálhassa és az így nyert tapasztalatokat gyakorlatilag érvényesítse. Az egyesület, illetve a hivatal sokoldalú és nagy-szabású munkásságát mutatja az, hogy külön bizottságok, a melyekhez az ország legismertebb szakbúvárai tartoznak, a következő kérdések tanulmányozásával foglalkoznak: A gyengeelméjűség, az elmebajok, az epilepsia, a gonosztevői hajlamok, a siketnémaság, a szemhibák, a szellemi ismertető jelek öröklése, a bevándorlás, a terméketlenítés (sterilizálás), a genealógia.¹⁹

Az itt röviden vázolt politikai, gazdasági és fajhygieniai szempontok azok, a melyeknél fogva valószínűnek mondható, hogy az Egyesült-Államok az eddigieknél is szigorúbb rendszabályokat fognak életbe léptetni, hogy az alkalmatlan elemek beözönlését megakadályozzák.

A mennyiben ez megtörténik, úgy kétségtelen, hogy a testi vagy szellemi baj miatt visszautasított külföldiek száma lényegesen szaporodni fog, a mi a származási országra nézve nem lehet közömbös, mert egyfelől a kivándorlásnak amúgy is sajnálatos ténye még kedvezőtlenebbé válik, ha az Amerikában megejtett megrostálás folytán a használható, ép és egészséges elemek kinn maradnak, a silányak, betegesek pedig visszakerülnek és itt évről-évre halmozódnak; másfelől az elmebaj miatt visszaszállított kivándorlóknak intézeti elhelyezése, ha az, a mint látni fogjuk, sokszor csak rövid tartamú is, mégis csak gondot és nehézséget okoz és fog a jövőben még többet okozni, ha a bevándorlási szabályoknak Amerikában sürgetett szigorítása bekövetkezik és ezzel együtt az elmebeli fogyatkozás miatt visszaszállított kivándorlók száma szaporodni fog.

Hogy pedig ezen eshetőleg bekövetkező szaporodás nem lesz kismérvű, azt nemcsak általánosságban azon irányzatnál fogva lehet feltételezni, a mely a fentebb előadottak szerint az Egyesült-Államokban a bevándorlással szemben érvényesül, hanem következtetni lehet az 1907. évi bevándorlási tör-

¹⁹ Géza v. Hoffmann: Das amerikanische Bureau für Rassenhygiene. Die Umschau. 1913, 9. szám. Terjedelmesen és behatóan ismerteti ezen szerző az Egyesült-Államok fajhygieniai törekvéseit és intézkedéseit egy időközben megjelent értékes munkájában „Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Nordamerika“. Lehmann, München, 1913.

vény mikénti alkalmazásából és számokban kifejezetten megnyilvánuló hatásából is.

A törvénynek ezen hatásáról tiszta képet nyújt a már idézett „Annual Report“-nak XVII./A. táblázata, a mely. 1892-től kezdve a bevándorolt és visszautasított, valamint a belépés után visszazállított külföldiek (aliens debarred and aliens deported after entering) számát a visszautasítás okának megjelölése mellett közli. E táblázatból épp úgy, miként az ezután felhasználható táblázatokból, csak azon adatokat veszem ki, a melyek elmeorvosi szempontból érdemelnek figyelmet. A törvény életbelépte előtti és utáni állapot összehasonlítására pedig elegendő, ha az utolsó tíz évet vesszük tekintetbe, megjegyezvén, hogy az egyes évek mindig június 30.-ával végződnek (fiscal year), úgy hogy például 1903 az 1902 július 1.-étől 1903 június 30.-áig terjedő időtartamot jelzi.

A) táblázat.

Év	Bevándorolt	Visszautasított						Összeg	*
		idiotá	imbecilis	egyéb gyengeelméjű (feeble minded)	epilepsiás	elmebeteg (Insane person)			
1903	857.046	1	—	—	—	23	24	—	
1904	812.870	16	—	—	—	33	49	—	
1905	1,026.499	38	—	—	—	92	130	—	
1906	1,100.735	92	—	—	—	139	131	—	
1907	1,285.349	29	—	—	—	189	218	—	
1908	782.870	20	45	121	25	159	370	870	
1909	751.786	18	42	121	26	141	348	370	
1910	1,041.570	16	40	125	29	169	379	312	
1911	878.587	12	26	126	33	111	308	3055	
1912	838.172	10	44	110	28	105	297	2288	

* Orvosi bizonyítvány szerint oly testi vagy szellemi hiányban szenvedők, a mely az önfentartási képességet korlátozza.

E táblázatból látjuk mindenekelőtt, hogy a bevándorlási törvény életbelépte előtt az elmebaj okából történt visszautasítások alkalmával csak idiotákat és elmebetegeket különböztettek meg és e két rovatba foglalták a gyengeelméjűeket és epilepsiásokat is; látjuk továbbá, hogy azon a czímen, hogy valaki oly testi vagy szellemi fogyatkozásban szenved, a mely megélhetési képességét korlátozza, visszautasítás egyáltalában nem történt. A legfontosabb azonban az, hogy azon időpont-

a megfelelő viszonyszámokat nyerhessük. A B) táblázat azokat a külföldieket tünteti fel, a kiktől elmebaj miatt a belépési engedély megtagadtatott (debarred from entering), a kik tehát már a partraszállás idején visszautasítottak; a C) táblázat pedig azokat, a kik a belépéstől számított három éven belül visszaszállítottak (deported) hazájukba. Ez utóbbiakat a „Report“ három alcsoportba osztva mutatja ki, de ezen osztályozás, a mely inkább csak közigazgatási jellegű, itt bennünket nem érdekel, miért is ezt táblázatomban az áttekinthetőség kedvéért mellőztem.

Az ezen két táblázatban felsorolt sokféle népfajból bennünket legközelebről a magyarok, tótok, horvátok, németek és románok, továbbá a rutének, zsidók és szerbek érdekelnek, mert egyfelől ezen fajokból tevődik össze kevés kivétellel a magyarországi kivándorlók nagy tömege, másfelől viszont az ezen népfajokhoz tartozó amerikai bevándorlók is vagy túlnyomólag, vagy igen nagy számban Magyarországból és társországaiból származnak.

D) táblázat.

Bevándorolt ugyanis az Egyesüii-Államokba:

Fajok	1910/11-ben		1911/12-ben	
	általában	Magyarországból	általában	Magyarországból
Cseh és morva	9.223	185	8.439	191
Bolgár, szerb és montenegrói	10.222	1.753	10.657	2.403
Horvát és szlavón	18.982	10.537	24.366	14.958
Dalmát, bosnyák és hercegovinai	4.400	24	3.672	50
Hollandi	13.862	23	10.935	11
Német	66.471	15.027	65.343	14.859
Héber	91.223	2.684	80.595	2.222
Olasz	189.950	36	162.273	51
Litván	17.027	7	14.078	12
Magyar	19.996	19.308	23.599	22.818
Lengyel	71.446	85	85.163	190
Román	5.311	4.582	8.329	7.199
Orosz	18.721	9	22.558	67
Rutén	17.724	1.908	21.965	3.591
Skandináviai	45.859	2	31.601	12
Skót	25.625	76	20.293	6
Tót	21.415	20.673	25.281	24.358
Egyéb		9	—	30
Összesen		76.928		93.028

Angol	1911 1912	57258 49689	1 —	5 —	11 10	10 7	11 13	84 85	0·059 0·07	1483 1117	2307 3142
Finnországi	1911 1912	9779 6641	— 1	— 1	— 1	— 2	— 1	— 6	— 0·092	103 76	— 7894
Francia	1911 1912	18132 18382	1 —	— 1	5 7	— 2	5 2	11 12	0·06 0·065	626 659	1757 1820
Német	1911 1912	66471 63343	1 —	3 —	13 14	1 2	8 11	24 30	0·036 0·045	1021 758	2350 3357
Cörög	1911 1912	37021 31566	— —	— —	1 1	— —	— —	3 1	0·008 0·003	1963 1396	0·152 0·071
Héber	1911 1912	91223 80595	1 3	9 10	16 9	2 —	10 8	38 30	0·041 0·037	1999 1064	1900 2819
Irországi	1911 1912	40246 33922	— —	1 1	10 4	5 3	22 14	38 22	0·095 0·064	793 576	4665 2430
Olasz	1911 1912	189950 162273	4 3	6 13	31 29	2 —	13 17	56 62	0·029 0·098	3979 2321	1407 2671
Japán	1911 1912	4575 6172	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	80 166	— —
Koreai	1911 1912	8 33	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 7	— —
Litván	1911 1912	17027 14078	— —	1 —	3 1	1 —	— 1	5 2	0·020 0·014	248 142	2016 1408
Magyar	1911 1912	19996 23599	— —	— 1	1 2	— 1	4 —	5 4	0·025 0·016	274 225	1824 1777
Átvitel		1911 1912	8 7	21 35	95 84	24 20	79 70	227 316		16113 10706	

Látjuk a D-táblázatból, hogy az Egyesült-Államokba bevándorló magyaroknak és tótoknak majdnem teljes száma és a horvát-szlavónoknak nagyobbik része a Magyarbirodalom-ból kerül ki, a mi ezen népfajok országbeli elrendeződésénél fogva semmiképpen sem meglepő, ellenben rendkívül feltűnő az, hogy az összes amerikai német bevándorlóknak majdnem egynegyedrésze és a román bevándorlóknak körülbelül hetnyolczadrésze ugyancsak ide való.

Ha immár az előbb közölt H- és C-táblázatiakat vizsgáljuk, mely vizsgálatkor egyszerűség és célszerűség okából csak a bennünket inkább érdeklő európai népekre vagyunk figyelemmel, akkor azt találjuk, hogy a magyarok, tótok és horvátok elég kedvező helyet foglalnak el, a mennyiben közülök elmebaj miatt a két jelentési évben átlag csak 0.02—0.02% utasítottatott vissza és csak 0.05—0.05% deportáltatott, a románok közül visszautasítás egyáltalában nem történt, visszaszállítás pedig csak 0.02%-ban, a ruténeknél volt átlag 0.02% visszautasítás és 0.06% visszaszállítás, a szerbeknél elenyésző volt a visszautasítás, és visszaszállítás is csak egy évben volt 0.05%-os mennyiségben. Érzékenyebben érintette az amerikai eljárás a németeket, a kik közül visszautasítottatott és visszaszállítottatott együttvéve átlag 0.13%, még inkább pedig a zsidókat, a kiknél a hányad 0.21%-ot tett. Ha csakis a visszaszállítást nézzük és a kisebb bevándorlási számmal szereplő finneket nem tekintjük, akkor az európai kivándorlók sorában a zsidók egyáltalában a legrosszabbul állnak, a mennyiben ezen rendszabályozás őket 0.17%-ban érte. Máskülönbön azonban, ha a visszautasításokat és visszaszállításokat együtt veszszük, az írek állnak 0.23%-kal legegyszerűbben, a mi összhangban áll *Swift*²⁰ azon megállapításával, hogy Massachusetts államban a bevándorolt idegenek között az írek azok, a kiken — leginkább az alkoholismusra való hajlandóságuk miatt — leggyakrabban fordul elő elmebaj. Az írek és a zsidók után következnek 0.18%-kal a skandináviaiak, 0.17%-kal a francziák, majd ugyanolyan százalékkal, mint a németek, vagyis 0.13%-kal az angolok, azután 0.11%-kal a skótok és litvánok. A nagyobb bevándorlási számmal szereplő európai népek közül a lengyelek már csak 0.09%-ban, az olaszok 0.08%-ban térítettnek vissza. Ezeket követik a magyarok, tótok, horvátok, csehek stb. Legkisebb százalékkal, t. i. 0.04%-kal szerepelnek az oroszok és görögök.

Ha ezen sort áttekintjük és a különböző népek között

²⁰ *Swift*: Insanity and race. Amer. Journ. of Insanity 1913 Ref. 7. f. die ges. Neur. u. Psych. Ref. VIII. p. 134.

elszört, de leginkább Kelet-Európából kivándorló zsidókat nem vesszük számításba, akkor azt látjuk, hogy az elmebaj miatt történt visszautasítások és visszaszállítások, a mint arra már fentebb utaltam, leginkább azokat a népeket terhelik, a melyek Európa északnyugati részeit lakják, tehát e tekintetben a Kelet- és Dél-Európából történő bevándorlással szemben az amerikai hatóságok részéről semmiféle káros íententia nem nyilvánul.

De nemcsak földrajzilag lehet ezen különbséget megállapítani, hanem bizonyos fokig kulturális értelemben is, a mennyiben nagyjában azt találjuk, hogy a magasabb kultúrkörhöz tartozó népek kivándorlói aránylag nagyobb számban utasíttatnak és szállíttatnak vissza, mint a többiek; majdnem bizonyos párhuzamosságot lehet megállapítani a civilisatio foka és a visszaküldöttek százaléka között.

A táblázatok vizsgálatakor még egy figyelemreméltó jelenségre akadunk. Míg ugyanis a különböző okokból történt összes visszautasításokban az elmebaj többnyire csak 1—3%-kal szerepel mint kizárási ok, gyakran azon alul is marad, csak kivételesen emelkedik a fölé, úgy hogy átlagban az összes visszautasítottakhoz viszonyítva az elmebaj miatt visszautasítottak száma 1.6%-ot tesz ki, addig a visszaszállítások az esetek 30—40, sőt 50 és még azon túl is emelkedő százalékában elmebaj okából történnek. Az átlag itt 26.3%. Ezen nagy eltérés abban leli okát, hogy az elmebajon kívül eső kizárási okok, elsősorban a testi fogyatkozások, rendszerint könnyebben ismerhetők fel, illetőleg állapíthatók meg, úgy hogy a bevándorolni készülő embertömegnek közvetlenül a partraszáúíítás után végzett megrostálásakor túlnyomóig a többi kizárási ok jön tekintetbe, míg az elmebaj, a mely gyakran csak hetekkel, hónapokkal, esetleg évekkal a bevándorlás után nyilvánul, inkább később szolgáltat okot a törvény által előírt represszív intézkedésekre, a mi abban is jut kifejezésre, hogy az általában elmebaj miatt visszautasítottak kétharmadrészét a különféle gyengeelméjük és epilepsiások teszik ki, míg a visszaszállítottak sorában ezek jelentéktelen számot képviselnek az *elmebajossá vált* egyénnel szemben. Nagyon valószínű, hogy ezen itt érintett különböző viszonylatoknak beható tanulmányozása több érdekes, tanulságos, talán fontos körülményt is kiderítene, de ezen tanulmánynak csak akkor lenne biztos alapja, ha több, legalább 5—6 évre terjedő anyag állna rendelkezésre

De vessünk még egy pillantást a vizsgálatunk tárgyául szolgáló B- és C-táblázatra. Elmebaj miatt visszautasíthatott és visszaszállított 1910—1911-ben összesen 975 egyén,

vagyis az azon évben bevándoroltaknak 0.11%-a, 1911-1912-ben 917 egyén, a mi a bevándoroltaknak 0.10%-át teszi ki, A D-táblázatban foglalt adatok segítségével már most hozzávetőlegesen kiszámíthatjuk, hogy az ilyképpen Európába visszakerült elmebajos kivándorlókból a hazánkban tekintetbe jövő egyes népfajok szerint és így azután összesen hány esett Magyarországra. Ezen kissé körülményes számítás útján megállapíthatjuk, hogy 1910—1911-ben körülbelül 70 egyén, vagyis az azon évben Magyarországból Amerikába bevándoroltaknak 0.09%-a, 1911—1912-ben pedig körülbelül 72 egyén, azaz körülbelül 0.08%-a került vissza Amerikából hazánkba.

Ehhez azonban hozzá kell még venni azoknak nagy számát, a kik nem Amerikából, hanem már a hajórászállás előtt akár a kikötővárosból, akár valamely előbbi állomásból, a hol a kivándorlókat orvosi vizsgálatnak vetik alá, visszaküldetnek, úgy hogy az elmebaj miatt visszakerülő kivándorlók száma a valóságban lényegesen nagyobb.

De ha ezen egyének száma statisztikai szempontból nem is volna oly nagy, mint a milyen valóban, mégis a szóban forgó, szerencsétlenül járt kivándorlók sorsa emberileg oly meghatározó, másfelől a kérdés társadalmi vonatkozásai oly szembezők, hogy mindenképpen figyelmet érdemelne, a mint-hogy csakugyan már egyebütt, is felkeltette egyes szakemberek figyelmét. Történt pedig ez természetszerűleg elsősorban ott, a hol az ily betegek tömegesebben kerülnek észlelés alá, tehát oly intézetekben, a melyek nagy kikötővárosok körzetébe tartoznak vagy azok közelében vannak.

Így, a mennyire az irodalomból meg tudom állapítani, legelőször *Hamel* és *Lallemant*.¹¹ tette szóvá a kérdést a francia elme- és ideg orvosok 1910-ben tartott XX. kongresszusán. Előadták, hogy a Havre közelében levő aisérszajnai elmeegógyintézetek (*Quatre-Mares* és *Saint-Yoüi*) minden évben befogadnak bizonyos számú kivándorlót, a ki Amerikából és Canadából elmebaj miatt visszautasítva, Havreben partra szállított. 1900-tól 1910-ig 61 ilyen kivándorló helyeztetett el és pedig 45 férfi és 16 nő, a kik közül 27 férfi és 15 nő rövidebb vagy hosszabb ideig már künn élt Amerikában. Ezek, mondják, nagyobbára fiatal egyének, a kik jórészt gyógyítható bajban szenvednek, mint: *confusion mentale*, *excitation maniaque*, *délires mélancoliques*; túlnyomólag Európa déli nemzetéhez tartozók és többen közülök, a kikre

²¹ *Hamel* és *Lallemant*: *Aliénés refouilés d'Amérique et débarqués au port de Havre. I/Encéphale.* 101ü.-i évi. 5/2. 174 o. és *Annales med.-psych.* 1910. IX/12. 199. o.

nézve a hazájukba való gyors visszalépés előnyös lenne, ki vannak téve annak, hogy az ottani intézetekben fejazzék he életüket, miután bajuk időközben idősülté vált.

Az előadáshoz fűződött eszmecsereben éles hangok emelkedtek az Egyesült-Államok ellen. *Granjux* antisocialisnak nevezi az amerikai bevándorlási törvény intézkedéseit és indítványozza, hogy a kérdés, tekintettel társadalmi szempontból való kiváló fontosságára, állandó bizottság által tanulmányoztassék, a mely javaslatait egy későbbi congressus elé lesz hivatva terjeszteni. Még hevesebben kelt ki *Demonchy*, a ki szerint az Egyesült-Államok embertelenül járnak el, a midőn visszaküldik a szerencsétleneket a nélkül, hogy jövőjükkel törődjenek. Az Egyesült-Államok, mondja, csak elfogadnak mindent, de nem nyújtanak semmit (prennent tout et ne rendent rien). Franciaország pedig, teszi hozzá, nem lehet az összes nemzetek elmebetegeinek lerakodó helye („La France ne peut devenir le dépôt des aliénés de toutes les nations“).

A franezia elmeorvosok felháborodása és kifakadása tisztán emberi szempontból mindenképpen jogosult lehet és dicséretet érdemelhet, de elfogulatlanul ítélve meg a kérdést, az Egyesült-Államok eljárását, ha azt önzőnek és ridegnek látjuk is, az ő szempontjukból és a korábban kifejtett okoknál és körülményeknél fogva mégis méltányolni, sőt helyeselni kell, mert ha egyrészt senkitől, sem egyesektől, sem egész nemzetektől nem lehet kívánni, hogy altruistikus érzéseknek a túlságig engedve, saját életérdekeiket veszélyeztessék, úgy másrészt minden kormány hibát követne el, a midőn figyelmen kívül hagyja és alkalmazásba nem venne oly eszközöket, a melyekkel saját népének anyagi és erkölcsi boldogulását, testi és szellemi gyarapodását elősegíthetni véli. Es azért igazat is kell adnunk *Halbey-nak*,²² a midőn mondja: „Wenn auch die Einwanderungsbestimmungen für Auswanderer hart sind, und vor allen Dingen ihre Handhabung zum Teil ausserordentlich rigoros von statten geht, so müssen wir trotz aller rein menschlicher Erwägungen doch verstehen und begreifen, dass die Massnahmen der amerikanischen Regierung, untaugliche und erwebsunfähige Individuen vom Lande fern zu halten, nicht nur in hohem Grade berechtigt, sondern geradezu vom Standpunkt der Volkswohlfahrt durchaus notwendig und zu billigen sind“.

Halbey egyébként csak statisztikai szempontból foglal-

²² *Kurt Halbey*: Geistesstörungen, Schwachsinn, psychische Abnormitäten und ihre Bedeutung bei der Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Nordamerika. Psych.-neur. Wochenschrift, 1911 — 12, 18. szám.

kozik a kérdéssel és a hajózási társaság érdekében is kívánatosnak tartaná, hogy a hajóorvosok elmekórtani készültséggel is bírjanak.

Weygandt pedig, a ki már idézett dolgozatában leginkább administratív szempontból tárgyalja a kérdést és eleve nem írja le a Hamburgba kerülő elmebajos kivándorlók elhelyezése és szállítása körül gyakran támadó bonyodalmakat, a nyelvbeli nehézségeket emeli ki, a melyek a kivándorlók elmebeli vizsgálatokor felmerülnek és eredményesebbnek tartaná e vizsgálatot, ha elmekórtanüag képzett oly orvosok eszközölnék, a kik legalább lengyelül és magyarul is értenek.

Ezen nyelvbeli nehézségek miatt az intézetbe került külföldi betegek klinikai vizsgálatát sem tartja kielégítőnek és leginkább ezen körülménynek, de részben annak is, hogy a betegek talán túlrövid ideig maradnak megfigyelés alatt, tulajdonítom azt, hogy *Weygandt*, a kinek a hamburg-friedrichsbergi elmeegógyintézetben nagy külföldi beteganyag áll rendelkezésére, az Amerikából elmebaj miatt visszahozott kivándorlókon nem talált klinikai tekintetben semmi különöst és különlegest.

Saját észlelésem szerint ugyanis, a mint azt a később közlendő kóresetek elemzéséből látni fogjuk, az elmebeteggé lett kivándorlókon úgy a betegség keletkezésére és lefolyására, mint az esetleg fennálló téveszmék és érzéksalódások irányára és tartalmára nézve sok esetben bizonyos típusos jelenségekre akadunk, a melyek a kórképek egészen saját-szerű színezetet adnak.

De a téveszméknek és érzéksalódásoknak ezen különleges jellegét csak úgy fedezhetjük fei, ha a beteg nyelvért jól értjük és így az elmebeli vizsgálatot eléggé behatóan végezhetjük. Éppen ez azonban a nagyszámú és mindenféle nyelvű beteggel való érintkezésben *Weygandt-nak* sokszor, talán a legtöbbször nem áll módjában, és így történhetett, hogy az elmebajos kivándorlókon, észlelésem szerint, sokszor mutatkozó saját-szerű téveszmék és érzéksalódások, a melyekről később lesz szó, figyelmét nem kötötték le.

Klinikai szempontból *Weygandt* csupán azt jegyzi meg, hogy 204 esete közül, a mely nemcsak Amerikából, hanem mindenféle tengerentúli országokból visszakerült kivándorlóra vonatkozik, legalább 127 a dementia praecox csoportjába tartozott, a mi a kivándorlóknak nagyobbára fiatalabb koránál fogva eleve is várható; azonkívül 20 esetben depressziós, háromszor stuporosus állapotot, négyszer paralyisist, kétszer aggkori gyengeséget, háromszor epilepsiát állapított meg, egy esetben szellemi kimerültséget, egyszer hysteriát és hatszor

mániát veti fel. Tíz esetben már csak a lefolyt elmebaj utáni reconvalescentia forgott fenn, két esetben pedig egyáltalában semmiféle elmebajt sem tudott találni. Nem tartja kizártnak, hogy a szigorú amerikai eljárás mellett egyszer-egyszer meg-esik, hogy épelméjű külföldit is, a ki kevésbé ismert nyelven beszél, a körülmények által indokolt physiologiai izgatottságában letartóztatnak és visszaszállítanak, a mire nézve példaképpen fel is hozza egy syriai asszony esetét, a kinek egy rokona New-Yorkban elszedte a pénzét, mire ő heves jajveszékében tört ki, a mely miatt azután, minthogy nem tudta magái megértetni, mint elmebetegét internálták és visszaszállították Európába.

Ha nem is oly nagy arányszámban mint *H.eygandt-nál*, de azért nálunk is a dementia praecox csoportja volt legerősebben képviselve.

Volt ugyanis:

E) táblázat.

K ó r a l a k	Férfi	Nő	Összesen
Amentia	11	12	23
Maniás-depressiós elmezavar	1	6	7
Depressio	—	1	1
Paranoia acuta	2	—	2
Paranoia chronica	5	3	8
Dementia praecox	13	28	41
Alkoholos elmezavar	2	—	2
Epilepsiás	—	2	2
Hysteriás	—	1	1
Paralysis progressiva	7	5	12
Psychosis encephalopathica	1	—	1
Dementia	—	1	1
Nem elmebeteg	—	2	2
Összesen ...	42	61	103

Látjuk e táblázatból, hogy a dementia praecox után leggyakrabban az inkább heveny jellegű kórformák fordultak elő és különösen nagy számban az amentia, a mi a később kimutatandó gyógyulási százalék kedvező alakulásában is kifejezésre jut. Ez utóbbi körülményre sokkal nagyobb súlyt helyezek, mint arra, hogy az egyes betegeken milyen kórformát állapítottunk meg, mert az elmekórtani diagnostika, sajnos, nem nyugszik még oly szilárd alapokon, hogy az általam felvett diagnosisokra nézve, habár ezek mindig csak beható vizsgálat, szorgos megfigyelés és alapos megfontolás után tétettek, nézeteltérés ne állhatna elő. Előállhatna ez még a paralysiere nézve is, a mely pedig rendszerint elég

könnyen ismerhető fel és az összes elmekóralakok között a legbiztosabban állapítható meg. Ennek dacára a kimutatásban foglalt paralyisések között egy férfi és egy nő esetéi kétesnek kell mondanom, ellenben gyanús volt paraiysisre a férfiak közül egy eset, a melyet amentianak és egy, a melyet alkoholos elnezavarnak vettünk fel, a nők közül pedig a kimutatásban szereplő egy dementia, úgy hogy a paralyisések száma a valóságban talán 2—3 mai több volt, mint a mennyi a táblázatban van feltüntetve.

A paralyisések száma ugyan ez utóbbi esetben sem volna nagyobb, sőt inkább még valamivel kisebb, mint a mennyi az intézetekben elhelyezett paralyisések százalékanak megfelel, de aránylag nagynak kellene a számot tekinteni azért, inerte betegek, a mint a következő táblázat mutatja, túlnyomólag oly életkorban voltak, a melyben a paralyis ritkábban fordul elő.

F) táblázat.

Kor	Férfi	Nő	Összesen
16—20	5	17	22
21—25	5	12	17
26—30	6	10	16
31—35	8	9	17
36—40	8	8	16
41—45	5	1	6
46—50	2	1	3
51-en felül	2	0	2
?	1	3	4
Összesen	42	61	103

Harmincz éven aluli volt e szerint 55 és az ismeretlen korúak közül is 3 fiatalabb egyén volt. Oly életkorban tehát, a melyet a paralyis még eléggé megkímél, volt a betegek 56%-a, holott például 1912-ben a négy állami elmeegógy-intézetben ápolás alatt volt összes betegeknek csak 29.7%-a volt ilyen korban, viszont 31—50 között, a mely korosztályokból a paralyis leginkább szedi áldozatait, volt a csaczai betegeknek 40.8%-a, az intézetiéknak pedig 52.5%-a. Ezen korbéli megoszláshoz viszonyítva mondható némileg nagynak a csaczai betegek között talált paralyisések száma.

Nem tulajdonítok egyébiránt nagyobb értéket és jelentőséget ezen statisztikai megállapításnak, mert a vizsgálati beteganyag, miként már e dolgozat elején jeleztem, kisebb, semhogy annak bizonyos irányban való számbeli megoszlása,

hacsak ez a rendestől feltűnően nem tér el, bárminemű következtetésekre feljogosítana.

Nem is ilyen czélből tehát, hanem csak a teljesség kedvéért és esetleges későbbi vizsgálatokra való tekintettel csoportosítom beteganyagomat származási vidék és faj szerint is.

Származásuk szerint a betegek ilyképpen oszoltak meg:

G) táblázat.

Ország rész	Férfi	Nő	Összesen
Duna jobb partja	2	4	6
Duna bal partja	6	13	19
Duna-Tisza köze	3	6	9
Tisza jobb partja	14	21	35
Tisza bal partja	5	—	5
Tisza-Maros szöge	5	8	13
Királyhágón túl	1	1	2
Horvát- és Szlavonország	6	5	11
?	—	3	3
Összesen	42	61	103

E megoszlás körülbelül megfelel azon arálynak, a melyben az egyes ország részekből a kivándorlás is történik. Legnagyobb mérvű a kivándorlás a Tisza jobb partjára eső megyékből és a Tisza-Maros szögéből, a honnan 1911-ben a magyarországi kivándorlóknak 42%-a került ki és ennek megfelelőleg látjuk a fenti táblázatból, hogy a betegeknek 47%-a ugyancsak ezen ország részekből származott. Erdélyre nézve azonban az arány nem vág, a mennyiben az a kivándorlás tekintetében harmadik helyen áll, betegek sorában pedig csak egy egyénnel volí képviselve.

A faj szerinti megoszlást a következő táblázat tünteti fel:

H) táblázat.

Faj (nemzetiség)	férfi	Nő	Összesen
Tót	12	23	35
Magyar	10	13	23
Német	7	11	18
Horvát	7	4	11
Rutén	2	4	6
Zsidó	2	3	5
Román	2	2	4
?	—	1	1
Összesen	42	61	103

Ha e táblázatot összevetjük a D-táblázattal, látjuk, hogy a főbb csoportokra nézve (tót, magyar és német) az arány majdnem teljesen egyezik, csak a horvát betegek száma lényegesen csekélyebb, mint a mennyi az Amerikába kivándorló horvátok nagy számának arány szerint megfelelne; de ezen eltérés könnyen érthető, mert a D-táblázatban kimutatott horvátok között befoglaltatnak az összes horvátországi horvátok is, a kik legnagyobbbrészt, talán kizárólag, Fiúmén át vándorolnak ki és ugyanazon az úton kerülnek vissza. A többi csoport az azon fajbeli kivándorlók tetemesen kisebb számának megfelelőleg betegek között is csak kevés egyénnel van képviselve, de az elosztódásban való pontos arányt itt nem kereshetjük és nem várhatjuk, mert kis számokról lévén szó, egy-két egyénnel több vagy kevesebb már lényeges százalékbeli eltérést jelent. Nem tekintve ezen számba nem vehető eltéréseket, az utóbb közölt táblázatok azt az érdekes statisztikai jelenséget tárják fel előttünk, hogy a vizsgált beteganyag szűk keretében is a más-más szempontból történő osztályozáskor nagyjában ugyanolyan viszonylatokat találunk, mint a milyeneket a kivándorlók nagy tömegeinek hasonló osztályozása feltüntet, úgy hogy beteganyagunknak vizsgálata statisztikai tekintetben sem látszik egészen értéktelennek.

De ha még kétes értékű volna is a vizsgálat annak megállapítására, hogy a kivándorlóknak mily hányada volt vagy lett elmebajos és hogy mely rétegei a kivándorlóknak szerepelnek kisebb vagy nagyobb mértékben az elmebajosok között, sőt ha kétes értékű volna a vizsgálat még arra nézve is, hogy az elmebajnak mely alakjai fordulnak elő ritkábban vagy gyakrabban, abban a tekintetben mindenképpen megbízható a vizsgálat eredménye, hogy az elmebaj miatt Amerikából visszaküldött vagy már előbb visszatérített kivándorlók között előforduló kóresetek átlagos lefolyásáról bennünket kellőképpen tájékoztasson, mert ezen kérdés megítélésére 103 esetnek megfigyelése elég biztos alapot szolgáltat.

Ezen megfigyelés mutatja, hogy a betegség lefolyása átlag sokkal kedvezőbb, mint a milyen az az intézetekben elhelyezett elmebetegek körében általában lenni szokott.

A 103 felvett egyén közül nem találtatott elmebetegnek kettő; a megmaradt 101 beteg közül pedig gyógyult múlt évi november végéig, midőn megfigyeléseimet időlegesen lezártam, 10 férfi és 15 nő, összesen 25 egyén.

E szám tehát véglegesnek még nem is mondható, mert a betegek között vannak még olyanok, a kik előreláthatólag rövidebb vagy hosszabb időn belül szintén meg fognak gyógyulni. Da ha csak ezen számot is százalékban kifejezve

összehasonlítjuk az intézeteinkben különben talált gyógyulási százalékkal, megállapíthatjuk a nagy különbséget, a mely a betegség lefolyása tekintetében a kivándorlók és a többi beteg között fennáll.

Míg az előbbieket csoportokban gyógyult: 42 férfibeteg közül 10-23.81%, 59 nőbeteg közül 15-25.42%, összesen 101 beteg közül 25-24.75%, addig a négy állami elmeegógyintézet összes beteglétszámában az 1912. évi kimutatás szerint a gyógyulási százalék férfiaknál 6.24, nőknél 4.19, egészben 5-43 volt.

Ezen a kivándorlók javára eső feltűnő különbség két körülménnyel áll összefüggésben.

Az egyik, amelyet már előbb kiemeltem, az, hogy a szóbanforgó betegeken észlelt kórformák között aránylag nagy számban fordulnak elő heveny megbetegedések, amelyek általában is kedvezőbb lefolyásúak szoktak lenni. Csakugyan látjuk, hogy a 25 gyógyult beteg közül 17 amentióban, 4 maniás-depressziós elmezavarban, 1 egyszerű depresszióban, 1 alkoholos elmezavarban, 1 heveny tébolyodottságban és egy hysterias elmezavarban szenvedett.

A másik körülmény, a melynek a kóresetek átlag kedvező kimenetelében része van, az, hogy a megbetegedést sokszor csak külső okok, a melyekre alább még részletesebben rátérünk, váltják ki vagy idézik elő, úgy, hogy ezen okok megszűntével a megzavart lelki állapot is helyreáll. Innen ered, hogy az esetek egy része már a javulás szakában, vagy éppenséggel gyógyulóban van, sőt némelyik az elmebajnak nyomait is alig mutatja már, a mikor az intézetbe kerül és hogy az időtartam, a melyen belül a gyógyulás bekövetkezik, rendszerint jóval rövidebb, mint a miyent az elmebajoknak gyógyulással végződő lefolyása esetén egyébként megszoktunk. A legtöbb beteg, a ki gyógyultán hagyta el az intézetet, 1—3 hónapig részesült intézeti ápolásban, csak négy betegnek terjedt az ápolási időtartama 5--8 hónapra, viszont volt több olyan is, a ki már 3—4 hét után volt gyógyultán elbocsátható.

Az említett kórokozó külső körülmények, valamint egyes kórtünetek sajátosságai tekintetében találóan utalt *Moravcsik* tanár úr, midőn észleleteimet vele közöltem, azon analógiára, a mely az úgynevezett fogsági psychosisok és az én eseteimnek egy része között fennáll és felhívta figyelmemet a többféle azonos körülményre.

Ezen analógia nyilvánvalóvá lesz, ha szemügyre vesszük azt a helyzetet és azokat a viszonyokat, a melyekbe egyfelől a fogság, másfelől a kivándorlás az egyént juttatja,

ha mérlegeljük azokat a lelki behatásokat, a melyeket ezen, az illető egyén életébe annyira belevágó események és a velük járó körülmények reá gyakorolnak és ha tekintettel vagyunk azon lelki állapotra, a mely az illetőkön már eleve erőt vesz.

„A fogság“, írja *Moravcsik*,²³ „úgy szervezeti, mint psychés alapon alkalmi okul szolgálhat az ideg- és szellemi élet egyensúlyának megzavarására ... A gyengébb resistenciájú, degenerált szervezetekben sokszor élénk reactiot válthatnak ki az ezidőszerint még minden kívánalomnak meg nem felelő fogházak mostohább hygienes viszonyai, a zsúfolt helyiségek, a nem eléggé kiadó táplálkozás, különösen akkor, ha még fejlődő szervezetről van szó. A szervezeti gyengeség aztán közvetve a psychicumra is kihat. A szervi okokon kívül a különösen előzőleg íedhetlen előéletű egyének kedélyi életének egyensúlyát, főleg olyanokét, a kiket a véletlen, különös körülmények sodortak a büntettek lejtőjére, a bűncselekmény súlyának, következményeinek érzetéből eredő erkölcsi visszahatás, a szabadságvesztés tudata, a vizsgálati fogságban a még el nem döntött sorsuk miatt való aggodalom, a töprengésekre még inkább alkalmat szolgáltató magánfogság csendje megingathatja, az álmatlanság, a vérkeringésben ingadozások közbeszövődése mellett súlyosabb functiós zavarok, a megfelelő dispositio alapján hysterias és neurasthenias, melancholias, hallucinatio állapottok keletkezését segítheti elő. Mindenesetre nagy szerepet játszik itt is az öröklési terheltség és degeneratiós alap, a melynek talaján minden karos tényező jobban érvényesülhet.“

Ha ezen jól megrajzolt képpel szembeállítjuk a kívándorló sorsát, sok egyező vonást találunk.

Otthagya szülőföldjét a melyhez ezer kedves emlék köti, otthagya hozzátartozóit, akikhez lényének minden szálával ragaszkodik, otthagya mindent, a mi szereletének és vágyának tárgya, elindul a szegény falusi ember, a ki eladig egy-két óranyi távolságnál meszszibre talán még nem került falujából, egy ismeretlen hosszú útra, egy új világba, a melyben reá nézve minden idegen; a hol nyelvét nem értik, szokásait nem ismerik és a hol mindent inkább, csak támogatást nem várhat senkitől; elindul, hogy boldogulását találja ott, a melyet itthon hiába keresett. Még szerencse reá nézve, ha alacsony intelliigentiájánál fogva elhatározásának jelentőségét és horderejét egész valójában fel nem fogja, ha

²³ Elmekór- és gyógytan, Budapest, 1913, 84. o.

tapasztalatainak szűk köre miatt a reá váró viszontagságokról fogalma sincs, ha érzelembeli. tompultsága sentimentalis érzésnek helyet nem enged. De még így is! Ki tudná leírni azt a százféle érzelmet, a mely őt átjárja, azt a sokféle gondolatot, a mely őt foglalkoztatja? Ha csak sejtelmesen vagy öntudatlanul is, de magával viszi az elkeseredést otthon folytatott küzdelmeinek sikertelensége fölött, epeszi a bánkódás az után, a mii ott hagyott, sorvasztja a gond övéi miatt. Mindez csüggedtté teszi, de dagasztja ismét keblét a remény, hogy odakünn kincseket szerez és mint gazdag ember térhet vissza; csakhamar viszont aggodalom gyötri a bizonytalan jövő miatt, mert tud elég példát arra is, hogy az övéhez hasonló vállalkozás nem sikerült. Útjában, a melyen szinte mint teherárút továbbítják, tolongó emberáradatba kerül, a melyben csupa idegen arcot lát és csupa idegen nyelvet hall, ahol vonszolják és lökik anélkül, hogy tudná: miért és merre? Nyugtalanítja a félelem, hogy elveszti vagy ellopják tőle azt a pár koronát, a melyet amerikai útjára özsze-kuporgatott, félti a batyuját, a melyet hóna alatt szorongat és az asszony, a ki férjét követi Amerikába, még a csecsemőért is remeg, melyet a karján visz. És éppenséggel nem emeli a bátorságát az a mindenféle irat-, vám- és orvosi vizsgálat, a melynek ői különböző helyeken újból és újból alávetik, mígnem végül a hajóra tuszkolják, a hol fedélközi társaival özszezsúfolva esőnek, szélnek, hidegnek kitéve elhelyezés és ellátás dolgában bizonyára nagyobb nélkülözéseket szenved, mint a rab a fogházban; de kínozza még a tengeri betegség is, vagy legalább is nyugtalanítja, talán meg is félemlíti a neki szokatlan látványt nyújtó tenger morajlása és a hajó ingása.

Nem képzeletemből írom ezeket, hanem a betegek élményeinek a vizsgálat alkalmával szerzett ismeretéből és nem a hatásosság kedvéért rajzolom meg e képet, hanem azért, hogy megismertessem azon tényezőknek egy részét, a melyek özszezsúfolásukban alkalmasak arra, hogy ne csak pillanatra zavarják meg a szegény kivándorlót, hanem kellő dispositio mellett lelki egyensúlyát hosszabb időre meg is billentésék; anyival is inkább, mert az adott leírás még csak halvány képe sem lehet a valóságnak, a mely kétségtelenül tele van még sok oly nyomorúsággal, a melyet át kell élni, hogy ismerje az ember.

„Benne kell lenni a bajban“, írja *Garvay Andor*, „keserves éjszakákat kell tölteni a barmokként összeterelt sze-

rencsétlenek között a kivándorlási tanyákon, végig kell szerezni Hamburg, Antwerpen vagy Liverpool szennyos kikötőnegyedén, a hajóstársaságok dilizsánszain, a melyek láttára szánakozva áll meg egy pillanatra a közömbös utcái járókelő, hogy a bizonytalanság felé induló, gyűrött, fáradt, piszkos, szegény áldozatokat megsajnálja. Ágrólszakadtnak, védtelennek, kivetett földönfutónak, reménykedésből élő árva kivándorlónak kell lenni, hogy igazán fájjon az, a mi fáj.“ Említi *Garvay* többek között a pénzváltókat, a kik szerinte kivétel nélkül csúnya uzsorások, a kik a „leggazabb és legszemérmertlenebb rablásokat követik el a sokféle idegen pénztől megzavart, tudatlan és reájuk szorult szegény embereken“. Felháborodásában és elkeseredésében így kiált fel: „Nagy megbánásokat érzek most, hogy valamikor otthon olyan gépies érzéktelenséggel, olyan közömbösen és annyira gondolat nélkül annyiszor leirtani ezt a szót: kivándorlás. És sem az eszem, sem a szívem soha meg nem érezte velem ennek a sötét csengésű szónak megrázó drámai erejét. Az igazi jelentését. És beszélnek és írnak róla mások is, most is, és elindulnak sokan, egyre többen, a hosszú útra, mert nem tudják, mit cselekszenek.“

E megkapó leírásból már némi képet alkothatunk magunknak arról, hogy — *Garvay* szavaival élve — „mi minden is történik azzal az Amerikába induló magyarral, a míg csakugyan eljut Amerikába“.

És ha már eljutott oda és meg is kapta a minden reménységének földjére való belépési engedélyt, mennyi újabb megpróbáltatás, mennyi újabb csalódás éri őt ott!

„A bevándorló“, *írja Hoffmann Gézáné*,²⁵ „lépten-nyomon zsarolásnak, visszaélésnek van kitéve, a nagy városokban a remélt szebb jövő helyett a nyomor vár reá és a munka harczában egyenlőtlen fegyverekkel reménytelen küzdelmet vív a nagytőkével.“

Elszédítő, elmét zavaró lehet már maga az a változás, a melyet az amerikai bevándorló régi hazai viszonyaival szemben tapasztal.

Az egyszerű, nyugodt, csendes és egyhangúsága daczára is kedélyes falusi élethez, a szorgalmas, de kényelmes munkához szokott földműves egyszerre ott találja magát egy folyton mozgó, lázasai nyugtalan és kábítóan zajos környezetben, a hol a megélhetés kényszere és a gyors meggazdagodás vágya kíméletlen harcra állítja szembe egymással az embereket, és az örökös tülekedés és versengés az erőknél

²⁵ 1. h. 752. o.

kimerülésig menő megfeszítését teszi szükségessé; a hol semmiféle emberi tekintet nem könnyíti azt az embernyúzó, gyilkos munkát, a mely az üzleti élet minden ágában szakadatlanul folyik és az emberek hekatombáit szedi áldozatul; a hol az emberanyag könyörtelen kihasználása oly nagy, hogy pl., a mint *Höllischer Artar* egy igen érdekes könyvben²⁶ írja, Pennsylvania anthracitbányáiban tizenkétezer 7—14 éves gyermeket naponta kilencz órán át dolgoztatnak, a déli államok szövögyáraiban pedig kilencz éves leányok esti 7 órától reggeli 7 óráig a szövőszekek mellett állva ügyelnek az ide-oda szökő fonalvivő hajócskákra; a hol a munkában kidőlt egyént egyszerűen félrelökik, mert, ugyancsak *Höllischer* szerint, munkásbiztosítási, rokkantellátást vagy hasonló intézményt ott nem ismernek; a hol a személybiztonság sok helyütt oly alacsony fokon áll, hogy némelyik városban, mint pl. Chicagóban, melynek az a híre, hogy ott már 8 dollárért bérgyilkos kapható, naponta egész sor gyilkosság, merénylet, rejtelmes haláleset fordul elő és a lövöldözés fényes nappal a legélénkebb utcákban egészen megszokott dolog.

Részletesebben kellett megemlékezni azon viszontagságokról, melyeken a kivándorló keresztül megy, behatóbban kellett jellemezni azon viszonyokat, a melyek őt Amerikában környezik, mert mindezen körülmények nemcsak mint kórhatányok szerepelhetnek, hanem belejátszanak sokszor a kórkép tartalmába is, a mennyiben egyes psychés tünetek, a melyeket az egyes elmebajos kivándorlón észlelünk, nevezetesen bizonyos téveszmék és érzécsalódások, a melyek őt nyugtalanítják, az általa átélt eseményekben gyökereznek és azoknak ismerete által válnak érthetővé.

Így a betegeken gyakran észleli nyomott hangulat, ijedt magatartás, félelmi érzetek minden valószínűség szerint azon lelki állapot kóros hajtásai, a mely eredetileg a betegre szakadt sok baj természetes visszahatása gyanánt keletkezett, igazolja ezt az a körülmény is, hogy ezen tünetek az intézetben, a hol a beteg már biztonságban érzi magát, saját nyelvén értekezlietik, kevésbé idegen környezetet lát, csakhamar elmúlnak. Majdnem kivétel nélkül találtunk továbbá, különösen a nőbetegeken, nyelv- és kézremegést, valamint fokozott térdreflexet, a mit a legtöbb esetben kétségtelenül csak azon kimerültség jelének kellett tekinteni, melyet az elszenvedett testi fáradalmak és lelki izgalmak vontak maguk

²⁶ Amerika heute und morgen. S. Fischer. Berlin. 1913.

után, mert az intézetben talált nyugalom és pihenés folytán ezen kórjelek is ugyancsak rövid idő alatt elmúltak, hacsak szervi baj (paralysis) által nem voltak feltételezve,

A téveszmék között gyakoriak a megfigyeltetési és üldöztetési irányúak, mégpedig oly tartalommal, hogy az utazás alatt vagy az Amerikában szerzett benyomásokkal való összefüggést tisztán meg lehet állapítani: a beteg panaszkodik, hogy detektívek kísérték, hogy a vasúton és a hajón az utasok idegen nyelven összebeszéltek ellene, hogy őt agyonütik és kifosztják, vasúti rablók üldözték, ki akarták dobni az ablakon, el akarták venni a pénzét és holmiját, fel akarták akasztani, úgy hogy oltalmat kért a kalauztól vagy rendőrtől; a rablóktól való félelmében egyik beteg kiugrik a vonatból, egy másik átszalad kocsiból-kocsiba; az állomásokon a népek szidják és gúnyolják, mondják, hogy ő magyar, tehát verni kell őt; az utcán gyanús alakokkal találkozott, egy másik fél a „fekete kéz”-től, revolverlövéseket hall, stb.

Jellemző némelyik betegnek azon megjegyzése, hogy a vélt rablók és rossz emberek Csaczán és azon innen már nem üldözték.

A betegek hallucinációiban nagy szerepet játszik a tenger: a fedélzetről sötét alakok leugrálnak a vízbe és ott ismét felbukkannak, embereket bedobtak a tengerbe, megjelenik előtte az ördög és őt is be akarja dobni; a tengerben vért látott és a víz vörös volt. A hallucinációk sokszor a családtagokra vonatkoznak: hallja a felesége és gyermekei hangját, a kik őt haza hívják; látja elhalt atyját, anyját, vagy fivérét; útítársának beszédjéből kiveszi, hogy meg akarják fojtani a gyermekét stb.

Ezen különböző téveszmék és hallucinációk a férfiakon sűrűbben és kifejezettebben fordultak elő, mint a nőknél, a kiken a kórkép egyáltalában kevésbé volt jellegzetes, inkább halvány színezetű és túlnyomóan a tompultság és gátlás jeleit mutatta.

Az elmondottak illusztrálására óhajtok immár néhány kóresetet röviden vázolni.

Mindenekelőtt néhány oly esetet közlök, a melyeknek tünetcsoportja ugyan nem mutat különleges vonást, de a melyek részben szép példái a betegség kedvező és gyors lefolyásának, részben világot vetnek az aetiológiai körülményekre.

1. B. Gy. 44 éves, r. k., nős mázoló. Felvétetett 1911. évi március 27.-én.

Felvételekor vontatottan beszél, a hely-és időviszonyokban hibásan igazodik el; emlékezete, különösen az utóbbi időben történetekre vonatkozólag, gyengült. Elmondja, hogy egy hónap előtt ment ki Amerikába és egy hétig volt Chicagóban, de beteg lett, a feje fájt és az elméje is

kissé meg volt zavarva. Tudja, hogy most kórházban van, de nem tudja miéit, mert semmi baja sincs. Hangulata kissé derült. Egyszerű számműveleteket is hibásan fejt meg. A pupillák középtágak, a bal rendellenes körzetű, mindkettő fényre renyhén reagál, a bal arczfél beidegzése valamivel csekélyebb, nyelve és ujjai erősen reszketnek, az arczizmokban fibrillaris rángás, csukott szemmel kissé inog, a térdreflex élénk, a szív működés gyorsított, az első hang érdes.

A felvétel utáni napon beszéde már értelmesebb, a pupillák élénkebben reagálnak, a dysarthria kismérvű. Harmadnapra már belátást kezd mutatni betegségébe és mondja, hogy még behozatala után is az az érzése volt, mint a hajón, hogy forog vele az egész ország, de most már jobban érzi magát. Állapota fokozatosan javul, öntudata mindinkább tisztul, feleletei odavágók, viselkedése rendes, jól táplálkozik, jól alszik és tremorja mindjobban csökken. Javult állapotban hozzátartozói kívánságára 1911 május 3.-án elbocsáttatott.

Mi ez esetben paralyisere tettük a diagnosist, de az elmebeli állapot gyors javulása és a testi tüneteknek visszafejlődése inkább a mellett szól, hogy csak kimerültségi elmezavarral volt dolgunk. Szól e mellett az is, hogy egy évvel elbocsáttatása után történt tudakozódásra azt az értesítést vettem, hogy „elmeállapota teljesen megfelelő“, ez évben történt újabbi tudakozódásra pedig értesítettek, hogy B. Gy. teljesen egészséges és a gondnokság alól felmentetett.

2. R. I. 18 éves, gör. kath., nőtlen napszámos. Felvétel 1912. évi április hó 17.-én.

A beteg az amentia tüneteivel került az intézetbe, zavart, tájékozatlan, időnként nyugtalan, ruháját és ágyneműjét tépi, hangulata nyomott. Körülbelül három hét múlva állapota javulni kezd, hangulata élénkebb, beszéde értelmessé, összefüggővé válik és szorgalmasan dolgozik. Elmondja, hogy Amerikában nehéz munkát kellett végeznie, attól megbetegedett és kórházba került, a hol 4 hétig volt, mire Brémán át idehozták. Emlékszik arra, hogy behozatalakor a feje fájt, de betegségének egyéb részleteire és a betegség alatti viselkedésére nem emlékszik. Most már teljesen egészségesnek érzi magát, de Amerikába nem akar visszamenni.

Gyógyultan elbocsáttatott 1912. évi július hó 24.-én. Elbocsáttatása óta már meg is nősült.

3. B. J. 29 éves, r. k., nő, földmives. Felvétel 1912. évi május hó 19.-én.

A vele küldött orvosi bizonyítvány szerint Csaczán nagyon nyugtalan, izgatott volt és folyton szökni akart. Az intézetbe történt felvételekor a beteg nyugodt, de a hely- és időviszonyokban hiányosan igazodik el s a vele történeteket összefüggően elmondani nem tudja. Zavarosan elmondja, hogy kevés szeszes italt ivott, hogy Amerikába akart menni, de Ratiborból visszautasították a szeme miatt, onnan haza vitték Kassahámmorra, onnan nem tudja, hová vitték, most Festen van, beteg emberek között. Azért volt nyugtalan, mert a szeme fájt, az alvásból felrázták és megijedt, most már nem ijedezik, ez csak addig tartott, a míg haza nem jött; álmos volt, ott trombitáltak, attól ijedezett, azért készült Amerikába, mert adóssága volt és azt meg akarta fizetni. Arcza kissé congcensionált, hangja érdes, rekedt; nyelvében, ujjaiában tremor.

A beteg az első napokban egyébként nyugodt magaviselet mellett magába nevetgél, gyerekes, beszédje zavart. Állapota gyorsan javul,

visszanyeri teljes tájékozottságát, értelmesen felel a hozzáintézett kérdésekre és dolgozni jár. Előadja, hogy Ratiborban, a hol többekkel együtt egy nagy szobában aludt, valami kürtölésre felriadt álmából és nagyon megijedt, azután megvizsgálták s a szeme miatt, a mely fájós volt, visszaküldték. Nem tud beszámolni arról, hogy azután mi történt vele, mert részben az ijedtség folytán, részben azért, mert nagyon bánkodott a családja után, nem volt egészen magánál. Most azonban teljesen jól van, egészségesnek érzi magát és haza vágyódik. A kérdésre, hogy most már nem akar-e kimenni Amerikába, nevetve mondja: „Nem, nem, soha!“, csak otthon akar maradni.

Gyógyultan elbocsátott 1912. évi június hó 6.-án.

A betegnek felvétele alkalmával, tehát még zavart állapotban tett azon állítása, hogy Ratiborból haza és onnan ismét tovább vitték, de hogy hová, nem tudja, nyilvánvaló és érdekes emlékezeti csalódás, mert a valóságban ez nem történt meg, hanem Ratiborból Csaczán át közvetlenül hozzánk szállították. Az a körülmény pedig, a mennyiben a valóságnak megfelel, hogy őt állítólag szembaj miatt küldték vissza Ratiborból, különös világitásba helyezi az ottani szemvizsgálat módját, mert mi az intézetben semmiféle szembajt, de legkevésbé ragadós jellegűt nem állapítottunk meg a betegen; alighanem csak a kötőhártyának az élvezett szeszes italtól és a túltömött vasúti kocsi és váróterein füstös levegőjétől támadt belöveltsége vagy gyorsan elmúlt, gyöngye hurutja volt jelen a betegen és okozott neki szemfájást; de szinte megütköztető lenne, ha a szegény kivándorlót csak e miatt utasították volna vissza, a mi már magában is nagy izgalomba ejthette. A már előbb kiállott ijedtség, a családja utáni bánkodás és végül a visszautasítás alkalmas momentum volt arra, hogy „az amúgy is már megfélemlített és kimerült egyén lelki egyensúlyát teljesen megzavarja és elmezavart idézzen elő, a mely szerencsére 3—4 hét alatt teljesen elmúlt

Ezen eset érdekes és eklatáns példája a kivándorlással járó viszontagságok káros hatásának és egyúttal szépen mutatja az elmezavar gyors lezajlását a kedvező külső körülmények beálltával.

Hasonló a következő eset is:

4. A. M.-né, 32 éves, rk., férjes, napszámos neje. Felvétetett 1913 augusztus 5.-én.

Csecsemővel hozták be, a melyet görcsösen magához szorított, mert attól félt, hogy elveszik tőle. Felvételekor nagyon nyugtalan, környezetével nem törődik, folyton hangoztatja, hogy nem engedi gyermekét elvinni. Félénken, aggodalmasan felel a hozzáintézett kérdésekre, hely- és időben hiányosan tájékozott. Nevét nem akarja megmondani, láthatólag azért, mert attól tart, hogy azzal is megkönnyítheti, hogy a gyermekét elvigyék tőle. Csak szaggatottan mond el egyet-mást. Férje öt hónap óta van Amerikában és hajójegyet küldött neki, hogy utána jöjjön. Az utazás alatt nem volt nyugtalan, de tett egy embertől, hogy

az meg akarja őt ölni, félt pedig azért, mert az illető mindig nevetett. Kéri, hogy ne kínozzák őt, hanem a gyermekével együtt öljék meg. A betegen erős kézremegés van jelen, a térdreflex fokozott.

1 gramm sulfonalra a beteg elaludt. Mialatt aludt, elvettük a gyermeket és a gyermekmenhelyre küldtük. Felébredés után nem látván a gyermekét, izgatott lett, futkosott, lármázott s az ápolónőt megtámadta. Másnapra megnyugodott és megnyugvással vette tudomásul a gyermekeére nézve kapott felvilágosítást.

A rákövetkező napokban is nyugodt magaviseletű, dolgozik, de még nyomott hangulatú. A hozzáintézett kérdésekre rendszeren felel és elmondja, hogy a férjétől kapott hajójegygyel Amerikába akart utazni, de csak Ratiborig jutott, a hol félelmi érzetek lepték meg és az az érzése támadt, mintha valaki meg akarná ölni. A hosszú úttól ugyanis már el volt fáradva, sok csúnya embert látott maga körül, a kik között főképpen egy cigányasszony volt az, a kiől megijedt; látta a rakásra felhalmozott podgyászdarabokat, a nagy sürgést-rforgást, ő maga alig tudott mozdulni, mert karján tartotta a gyermekét, másik kezében pedig a holmiját; mindez úgy hatott reá, hogy félelem szállta meg és szédülést érzett, különösen akkor, a mikor a szeméit is megvizsgálták. Mondja., hogy nem hallgatták ki, csak vonatra tették és viaszállították. Emlékszik behozatalának körülményeire és megjegyzi, hogy kissé még most is megvannak a félelmi érzetei, mert még idegenek között van; de ezt már nevetve említi.

Hozzá tartozóinak kívánságára a beteget már 1913 augusztus 17.-én gyógyulófélben elbocsátottuk. Az elbocsátás iránti kérelemnek annál is inkább tettem eleget, mert láttam, hogy a még fennállt enyhe félelmi érzetek, a melyek már csak egyedül voltak elmebájának maradványai és a melyeket ő maga is a reá nézve idegen intézeti környezetre vezetett vissza, azonnal elmúltak, mihelyt az érte jelentkező bátyját meglátta.

Nem kell kommentárt fűzni ezen esethez. A betegnek egyszerűségében is megható elbeszélése drámai elevenséggel állítja elénk azokat a mozzanatokot, a melyek elmebáját létrehozták. Szinte magunk előtt látjuk az utazás fáradalmaitól és izgalmaiktól megtört, tapasztalatlan asszonyt, a mint teljes tájékozatlanságában és gyermekéért, valamint kevés holmijáért való aggodalmában félve és reszketve szorong a sokadalomban; a körülötte nyüzsgő tömeg, a sok idegen és nem éppen mindig bizalomragerjesztő arcz, a fülsiketítő zsvaj és lárma annyira megfélemlíti, megzavarja és elszédíti, hogy teljesen elveszti lelki egyensúlyát.

Nem kevésbé érdekes és tanulságos a következő eset:

5. M. J.-né, 21 éves, görögkeleti, férjes, gyári munkás neje. Felvétel 1913. évi május hó 20.-án.

Felvételekor a beteg nyugtalan, futkos, zavartan, összefüggés nélkül beszél. Kuszáltan adja elő, hogy kilencz testvére meghalt, egy Amerikában él. Férje egy év előtt ment ki Amerikába és küldött neki pénzt, hogy utána menjen. El is utazott, de mikor Hamburgba ért, megjelent előtte az elhalt anyja és fivére a purgatóriumból és őt is elvitték oda, a hol leégette a kezeit a tűzben, míg szemén és orrán vér jött; kiabált, hogy mentsék ki és az angol testvérek, a kik már bűnbocsánatot nyertek, ki is mentették. Ezután baj nélkül eljutott Amerikába és Cin-

cinuatiban lakott. Ott volt az Emmával (érti az elhalt anyját) egy hétig egy szobában, feküdt az ágyban és énekelt, mert himlőbeteg volt. Most is Cincinnatiban van és egy heti utazás után Berlinből érkezett ide. Ez kórház, de neki semmi baja sincsen, örül, hogy megmenekült a tüztől.

Nyugtalansága és álmatlansága miatt prolongált fürdőket és diogenált²⁷ kapott. Állapota két-három hét múlva, június elején, javulni kezdett, nyugodtabb lett, munkával kezdett foglalkozni és lassanként belátást nyert betegségébe. Az augusztus 2.-án végzett exploratio alkalmával már értelmesen beszélt és előadta, hogy áprilisban nagynénje kíséretében, a ki szintén Amerikába készült, utazott el hazulról és még öt falubelije társaságában Hamburgba jutott. Ott a kikötőig kísérték, de a legközelebbi hajóval nem indulhattak el, mert túl sokan voltak és már nem volt hely. Ez okból egy másik hajóra kellett várniok. A várakozási időre elszállásolták őket egy a kivándorlók részére szolgáló szállóban, a hol két napig tartották, mely idő alatt csak a szálló körül sétálhattak, de a városba nem mehettek, mert elkülönített és elkerített helyen voltak, a honnan nem volt szabad kimenni.

Harmadnap indult el a hajó, de ő nem indulhatott el vele. Útlevelét ugyanis, a melyet még aznap reggel kikészített magának, hogy a kellő időben kéznél legyen, elvesztette és a nélkül nem engedték a hajóra. Erre nagyon elkeseredett és sírni kezdett. Nemsokára azután egy kocsis jött két úrral, a ki őt kórházba vitte, a hol olyan betegek voltak, mint itt, tudniillik elmebetegek. Két hétig volt a kórházban, ahol három napig ágyban feküdt, azután pedig gyakran fürdött. A kórházból vasúton ide szállították. Tudja immár, hogy Budapesten, elmeegógyintézetben van, de behozatalakor, úgymond, azt hitte, hogy Cincinnatiban van, holott nem is volt Amerikában.

A beteg teljesen korrigálja azelőtt nyilvánított téveszméit és hallucination, mondja, hogy meg volt zavarodva és egyáltalában nem tudta, mit beszél. Betegségét arra vezeti vissza, hogy nagyon megrémült, a mikor észrevette, hogy útlevele elveszett és sokat sírt és nagyon el volt keseredve, hogy el nem utazhatik. Most már tisztán gondolkozik és egészségesnek érzi magát. Amerikába egyelőre nem akar menni, hanem haza.

Gyógyultan elbocsátatott 1913 szeptember 9.-én.

Tisztán áll előttünk itt is az elmebaj keletkezésének módja, természetesen csak annyiban, a mennyiben az elmebaj okai egyáltalában a külvilágban fellelhetők. A kivándorlás tényével kapcsolatos különböző körülményekhez, a melyek az asszonyt lelkileg már előzőleg megrázkódtathatták, járult az útlevel elvesztése miatti ijedtség és az elutazástól való visszautasítás fölötti bánat és elkeseredés mint utolsó lökés, a mely az ő szellemi világát megingatta. És rendkívül érdekes az az álomszerű, amentia eseteiben egyébként nem ritka gondolatszövés, a mely az ilyenképpen megingatott szellemi világában végbement.

Miképpen az álomban, a mely egyfelől az ébrenlét tapasztalati fényeinek képeit gyakran természetellenesen megmásítja és a legfurcsább viszonylatokba hozza egymással, másfelől sokszor az ember nyílt és titkos aggodalmainak és

²⁷ Új Sedativum, a melylyel abban az időben kísérleteztünk.

keserveinek, vagy reményeinek és vágyainak iudiszkrét kifejezője és csalékony megvalósítója, s úgy keverődtek betegünkben a valóságban nyert benyomások gondolatainak, vágyainak, reménykedésének tartalmával és idomította át a kóros képzelet az átélt események emlékképeit. Elhalt édesanyja, a kivel gondolataiban valószínűleg sokat foglalkozott, a purgatoriumból, a mely kétségtelenül saját átélt kínjaink országát jelképezte, felkerült az élő világba és megjelent előtte; kóros képzelete elvitte őt oda, a hová a valóságba menni óhajtott, tudniillik Cincinnatiba és oda helyeződött át a hamburgi elmegógyintézetnek az a szobája és ágya is, melyben a beteget alighanem nyugtalansága miatt napokig tartották; az éneklés is, a melyről említést tesz, valószínűleg szintén egy ilyen, zavartsága és nyugtalansága első időszakából homályosan megmaradt és más helyi viszonyok közé átültetett emlékkép.

A betegség eredete, tünetcsoportozata és a kedvező külső körülmények mellett bekövetkező gyors lezajlása típusossá teszi a tárgyalt esetet.

6. B. Ida, 19 éves, izraelita, hajadon, varrónő. Felvétetett 1912 május hó 30.-án.

A vele küldött orvosi bizonyítvány szerint Csaczán sokat énekelt és füttyült. Felvételekor viszont nyomott hangulatú, egyébként eléggé tájékozott és rendesen felel a hozzáintézett kérdésekre. Testileg feltűnik a jobb arcfél gyengébb beidegzése, az ajkaknak, a nyelvnek és a kezeknek remegése, a térdreflex fokozott volta.

A további megfigyelés alatta beteg nyugodt, csendes magaviseletű és kézimunkával foglalkozik. Elmondja, hogy körülbelül másfél év előtt ment ki Amerikába, a hol ápolónő volt és ellátás mellett 16 dollárt kapott havonként. Már kezdettől fogva az elhagyatottság érzete vett rajta erőt, mert ha voltak is ott rokonai, azok reá nézve idegenszámba mentek, mivel azelőtt sohasem látta őket, így teljesen magára maradt, senkije sem volt, a kihez bensőbb viszony fűzte volna. Honvágya és bánkódása övéi után mindinkább fokozódott, úgy, hogy levertsége már az életútsáig emelkedett. Ez volt az oka, hogy őt kórházba vitték, a hol búskomorságának okát meg is mondta. A kérdésre, hogy miért nem jött vissza, lia annyira haza vágyódott, megjegyzi, hogy nem volt pénz és hazulról pénzt kérni nem akart. Örömmel fogadta azonban a kórházban a hírt, hogy haza fogják szállítani. Kísérőül egy polgári ruhás rendőrt adtak melléje, a mi őt újból megfélemlítette és idegessé *ieie*, mely körülménynek tulajdonítja, hogy nem közvetlenül haza vitték, hanem itt helyezték el. Teljesen egészségesnek érzi már magát és egyedüli vágya, hogy anyjához kerüljön vissza.

²⁸ Túlzás és jogosulatlan általánosítás azonban, ha *Freud* kategorikusan azt mondja: „Der Traum ist eine Wunscherfüllung“ (Die Traumdeutung, Leipzig u. Wien 1911). E meghatározást csakis a *Freud*-féle értelmezés (Deutung) teszi lehetővé, a melynek logikája azonban olyan, hogy azt a „Bequemlichkeitstraum“ mintájára, a melyet ugyancsak *Freud*-nak sikerült felfedezni, Bequemlichkeitslogik “-nak lehet nevezni.

Minthogy a beteg elmezavarnak már semmiféle tünetét sem mutatta, 1912 július 2.-án gyógyultan bocsátott el az intézetből. A bekövetkezett gyógyulásnak egyik jele az is volt, hogy menstruációja, a mely állítása szerint azelőtt rendes volt, két és fél havi szünetelés után június 21.-én újból jelentkezett.

Az adott leírásból kitűnik, hogy itt maniás-depressió s elmezavar forgott fenn, a melyet ugyancsak a kivándorlással kapcsolatos lelki behatások (elhagyatottság érzete, honvágy, bánkódás a hozzátartozók után) váltottak ki.

Kórformára és a kiváltó momentumokra nézve hasonló ehhez a következő eset:

7. M. Dragutin, 33 éves rk., nős, fodrász. Felvétetett 1912 június 15.-én.

Felvételkor nyugodt, értelmesen felel a hozzáintézett kérdésekre, a hely- és időviszonyokban tájékozott. Anyja él, atyja meghalt; utóbbi állítólag szintén olyan volt, mint ő, hogy tudniillik könnyen ingerületbe jött. Elmondja, hogy 19 vagy 20 évvel ezelőtt már volt egy ízben hasonló bajban, mint most, akkor Bécsben tartózkodott; másodszer 10-11 év előtt lett beteg s több hónapig a stenjeváci tébolydában volt. Tíz év előtt nősült s azóta mostanáig nem volt beteg. Felesége rábeszélésére ez évi február 10.-én ment ki Amerikába, a hol csakhamar mint fodrászsegéd kapott alkalmazást, de az angol nyelv ismeretének hiánya nagy akadály volt az ő működésében, mert a hozzáutasított felekkel nem tudott beszélni. Ez bántotta őt és többször helyét is változtatta e miatt, sőt munka nélkül is maradt, mely idő alatt nővére-nél lakott. Állandóan bosszantotta, hogy sehol sem tudja magát megértetni s mint hülyének kellett viselkednie, ha például nővére őt üzletbe vásárolni küldte. Hozzárult sajnálkozása a fölött, hogy elment hazulról, a hol nyugodtan, meglegedetten élt és fodrászmestersége, mellett, mellékesen ugyan, de üzletszerűen halászzattal is foglalkozott, a mit nagy örömmel és jó eredménnyel űzött. Fájt tehát a szíve és lehangolt, ideges lett, nem tudott aludni, majd énekelt és emlékszik arra, hogy az utcán járván, az embereket, az egész forgalmat fordítva látta. Nővére megjedvén szokatlan viselkedésétől, kórházba vitette, a hol azonban már néhány nap alatt rendbe jött. A kórházban is kellemetlenül érintette, hogy angolul nem tud és összetűzése is támadt ott az által, hogy egyik betegtársával nem tudta magát megértetni. Egy hónapig volt a kórházban, azután visszaszállították Európába és Brémán át ide.

Somatikus tekintetben megjegyzendő, hogy arca kissé congestiónált, nyelvében és ujjaiában tremor, a reflexek fokozottak, a szív működés gyorsított.

A beteg az intézetben történt megfigyelés egész tartama alatt nyugodt, rendes, illedelmes magaviseletet tanúsított, mindenféle munkában segédkezett és elmezavarnak jelét már nem mutatta, úgy, hogy 1912 július 13.-án gyógyultan elbocsátottuk.

Az itt közölt esetben is látjuk, hogy oly tényezők szerepeltek mint kórokozók, a melyek a kivándorlás tényével szoros összefüggésben vannak: a kellő nyelvismeret hiánya és az ez által előidézett fonák és kellemetlen helyzet, a sajnálkozás a fölött, hogy otthonát elhagyta, tette az egyént beteggé. Az a körülmény, hogy hasonló megbetegedésen elő-

zöleg már két ízben ment keresztül, hogy tehát az illető egyén hajlamos volt az elmebajra, semmit sem változtat az említett tényezők kóroktani jelentőségén, mert a hajlamosság minden esetben előfeltétele az elmebaj keletkezésének, „A normális egyén“ — mondja helyesen *Moravcsik*^{1.3} — „a váratlan szerencsétlenséget, a válságos helyzeteket, az anyagi gondokat vagy egyéb sorscsapást a szellemi élet minden mélyebb sérülése nélkül tudja elviselni.“

A másik ok, a mely miatt az esetet közöltem, inkább, hogy úgy mondjam, közigazgatási jellegű. A beteg, a mikor az intézetbe került, csak kimerültség jeleit (remegés, fokozott reflexek) mutatta, de elmezavar tüneteit már nem lehetett észlelni: a betegség akkor már lefolyt volt; a betegnek intézeti elhelyeztetése ennél fogva sem gyógyítási, sem közbiztonsági szempontból nem volt szükséges. Néhány napi szakszerű megfigyelés elegendő lett volna ennek felismerésére, de az intézetből való elbocsátás már csak arra való tekintettel is, hogy a felvétel hatósági orvosi bizonyítvány alapján történik, a mely szerint a beszállított egyén ön- és közveszélyes elmebeteg, ily rövid idő után rendszerint még nem foganatosítható. Ha azonban ezen megfigyelés a határállomáson történik, fölöslegessé válik a betegnek intézetbe való szállítása, miáltal tetemes szállítási és ápolási költség, azonfelül még tömördek közigazgatási munka megtakarított, a beteg maga pedig megkíméltetett volna attól, hogy még hetekig elmeegógyintézetben tartassák, a helyett, hogy övéhez visszatérjen és foglalkozása után járjon.

Ilyen eset több is fordult elő.

Például közlök még egyet-kettőt.

8. T. Anna, 22 éves, r. k. hajadon, földművesnő. Felvétetett 1912 február 17.-én, Már a felvételkor nyugodt, értelmesen felel, minden iránt pontos felvilágosítást tud adni.

Belátással beszél lefolyt elmebajáról, csak részletezni nem tudja, hogy az milyen tünetekben nyilvánult. Elmondja, hogy még otthon, körülbelül 4 év előtt beteg volt s 3 hónapig volt a pozsonyi elmebetegosztályon. Áprilisban lesz egy éve, hogy atyja ellenzése daczára kiment Amerikába. A tengeri betegség, a hosszú utazás kimerítette s Amerikában, a hol szolgálatban volt, beteg lett és kórházba került, a hol 8 hónapig tartották. Nem tudja, hogy milyen volt a betegsége, de bizonyos, hogy zavart volt, szomorúság vett rajta erőt, gyengének érezte magát és nem tudott dolgozni; ha az ember idegenben van, mindig haza gondol. Azt hiszi, hogy a zavartsága oly kisértékű és oly rövid tartamú volt, hogy a kórházba csak azért kellett vinni, mert nem volt senki, a ki gondját viselje.

Minthogy a további megfigyelés során sem észleltünk a betegben oly tünetet, a mely elmebajnak fennállására utalt volna, gyógyultan bocsátottuk el 1912 április 25.-én.

²⁹ I. I. h. 26. o.

A következő esetben az elmebajnak (mania) már csak a nyomai voltak jelen a felvétel alkalmával.

9. K. Magda, 22 éves, r. k. hajadon cseléd. Felvételeit 1912 november 15 -én.

Elég nyugodt magaviseletű, derült hangulatú, kérdésekre élénken felel. Helyben tájékozott, de az időt jelezni pontosan nem tudja. Elmondja, hogy egy évvel azelőtt kiment Amerikába, mert egy bátyja már 6 éve van ott. Ez utóbbinál volt négy hónapig, azután szolgálatba állt és havonta 30 dollárt kapott. Hat hónap múlva visszament a fivéréhez, a ki kórházba vitte, mert azt mondták reá, hogy megzavarodott, pedig csak jó kedve volt. A kórházban is mindig jó kedve volt és segédkezett a munkában. Két hónappal reá hajóra tették és hazahozták. Most Pesten van egy kórházban, a hol bolondok vannak, ő azonban teljesen épelméjű és haza akar menni. Testileg eltérés nem észlelhető, csak a nyelvben és kezekben csekélyebb remegés.

Az intézetben a beteg nyugodt viselkedésű s szorgalmasan dolgozik, betegség tüneteit már rövid idő múlva egyáltalában nem mutatja, úgy hogy 1913 január 20.-án gyógyultan elbocsátottuk.

De volt egy oly eset is, a hol némi hangulatbeli nyomottságon kívül egyéb szellemi eltérést nem észleltünk és a beteg elbeszéléséből sem lehetett megállapítani, hogy milyen elmebaj forgott fenn.

10. D. Jánosné, 24 éves, réf., férjes, napszámos neje. Felvétetett 1913 június 28.-án.

Nyugodt, csendes magaviseletű, rendesen és értelmesen felel a hozzáintézett kérdésekre. A hely- és időviszonyokban tájékozott. Többet magával felév előtt ment ki Amerikába, a hol egy rokonánál szállt meg, majd havi 16 dollárért helybe állt. De ott sokat kellett dolgoznia, beteg lett, rosszul érezte magát, feje és lába fáj. Más helyre ment, a hol azonban csak 9—10 napig maradt, mert angolul nem tudott, azok meg magyarul nem értettek. Ez okból egy magyar helyre ment szolgálni, de ott sem tetszett neki, mert sokan voltak és kevés volt a fizetése; nem volt kedve a munkához, nem tudott úgy dolgozni, mint azelőtt és azért egy hónap elmultával visszament előbb említett rokonaihoz, a hol két hétig ágyban feküdt, mert a keze, meg a lába fáj, azután kórházba vitték. Ott elmebetegek voltak, de nem tud róla, hogy ő is elmebeteg lett volna, csak a feje fáj; sem alakokat nem látott, sem hallomásai nem voltak. Súlyosabb betegségben sohasem szenvedett, csak vérszegény volt és szédülései voltak; vígkedélyű leány nem volt soha. A kórházban ágyban feküdt, de különös bajt nem érzett és dolgozott is. Két hónapig tartották ott, azután Brémába szállították, ahonnan egy férfi tovább kísérte Csaczáig, onnan meg ide hozták. Elmondja, hogy két év előtt ment férjhez, de otthagya férjét, mert az könnyelmű volt. Szerencsétlen házassága is hozzájárul ahhoz, hogy kedélye nyomott. Mások rábeszélésére ment ki Amerikába, de már a hajón megbánta, hogy elment hazulról, félt, hogy olyan messzire kell mennie, félt, mert nem tudta, hogy ott mihez fog kezdeni. Amerikában magára volt hagyatva és az is tette szomorúvá; elkedvetlenítette az is, hogy a mit keresett, az el is fogyott. Testi állapota rendes, csak a kezekben és a nyelvben csekély remegés, a térdreflex élénk.

Eltekintve a kissé nyomott hangulattól, a beteg az intézetben való tartás egész ideje alatt semmiféle elmebeli zavartságot nem mutatott; nyomottsága is később engedett, úgy, hogy a beteget 1913 szeptember 9.-én gyógyultan elbocsátottuk.

A következő eset is ebbe a csoportba tartozik.

11. Sch. F.-né, 23 éves, ref., férjes, cipészsegéd neje. Felvételt 1912 június 22.-én.

Nyugodt, illedelmes magaviseletű, kérdésekre értelmesen, összefüggően felel, de a hely- és időviszonyokban kissé hiányosan tájékozott. Egy testvére van, „ki nincs az eszénél“, ő maga sohasem volt beteg. Egy év előtt férjével együtt, akivel, míg itthoif voltak, jól élt, kiment Amerikába, a hol mindketten megfelelő keresethez jutottak. Férje azonban más nőt szeretett meg és őt magára hagyta, a mi őt nagyon elkeserítette és még fokozta honvágyát. Elkeseredésében öngyilkossági szándékból felcsavarta a gázt, mi által eszméletét veszítette. Ilyen állapotban vitték be a kórházba, a hol csak két nap múlva kezdett magához térni; urának néhány nappal ezután tett látogatására már visszaemlékszik. Három hónapig volt a kórházban, a honnan azért nem bocsátották el, mert férje állítólag kijelentette, hogy nem tud vele megélni. Testileg eltérés nincs, csak az ujjakban csekélyebb remegés és a térdreflex fokozott.

A beteg állandóan nyugodt, rendes magaviseletű, értelmesen beszél, szorgalmasan segítkezik a különféle házbeli munkákban, semmiféle szellemi rendellenességet nem mutat, mire 1912 augusztus 3.-án gyógyultan elbocsátatik. Elbocsátatása után mint cseléd szolgálatba lépett az egyik intézeti orvoshoz, úgy, hogy még több hónapon át alkalmunk volt őt szemmel kísérni és elmebeli állapotának rendes voltáról meggyőződést szerezni.

Az itt közölt esetet nem csak azért tartottam felemlítendőnek, mert egyik példája azon eseteknek, a melyeknek intézeti elhelyezése könnyű szerrel mellőzhető lett volna, hanem azért is, mert megvilágítja azt a könnyűívérséget, a melylyel az amerikaiak a külföldivel szemben eljárnak. Egy öngyilkossági kísérlet és az annak kapcsán beállott múltó elmezavar elég ok arra, hogy egy bevándorolt egyén visszaszállítassék hazájába a nélkül, hogy tekintettel volnának arra, hogy az ő hitvestársa ott marad.

12 P. M. 41 éves, g.-kath., nő, napszámos. Felvételt 1912 május 28.-án.

Felvételtkor congestionált, nyelvében, főleg ujjaiiban, erősebb tremor, a bal szem scleráján kis vérömleny. Zavartan, összefüggés nélkül beszél, nevét, korát megmondja, de egyébként a hely- és időviszonyokban hiányosan tájékozott. Mondja, hogy atyja iszákos volt és ő is sokat iszik, de az ital neki soha meg nem ártott, csak jó kedve van utána. Ki akart menni Amerikába, de csak Hamburgig jutott, a hol a víztől félni kezdett és a feje megfájdult, úgy, hogy az orvos azt mondta neki, hogy nem bírja majd ki az utazást. Mikor a gőzösre ült, ittas volt, lármázott és el akart szaladni. Látja, hogy itt betegek között van, de neki semmi baja sincs. Azt hiszi, hogy a felesége is itt van, hogy künn van a folyosón s azt mondta neki, hogy menjen haza, mert ott nagy munka van. Az úton a pénzéért fel akarták akasztani, irást kapott, hogy fel fogják akasztani, mert a gőzös várt reá; azért szaladt, mert látta a feleséget és azzal akart beszélni.

A beteg már 2—3 nap múlva értelmesen kezd beszélni, állapota gyorsan javul s csakhamar belátást mutat bajába, a melyet leginkább italtra vezet vissza. Elmondja, hogy mikor Hamburgban a nagy vizet

meglátta, megijedt, sajnálta, hogy feleségét és gyermekeit oíthonhagyta, szíve fájt s a gondtól nem tudott enni; így megzavarodott és lehetséges, hogy valami zavart cselekedetet is vitt véghez, de arra nem emlékszik. Megelőzőleg körülbelül 4 deciliter bori ivott éhgyomorra, a mi szintén megártott neki Helyesbíti a felvételtel telt azt a bemondását, hogy sokat iszik, mert csak reggel és este szokott egy kis pálinkát inni; ittas csak olyankor volt bizonyos fokig ha nagyobb., mulatságokban társasva! egyetemben ivott; beteg sem volt soha, -csak nagy melegben fájt néha a feje. A további megfigyelés alatt a beteg nyugodtan, rendesen viselkedett és szorgalmasan dolgozott. Gyógyultan elbocsátott 1912 június 28.-án.

Rövid összefoglalásban látjuk, hogy lelki behatások (tengertől való félelem, bánkódás a család után) és részben szesz ital élvezete folytán heveny zavarodottság keletkezik, melyben a beteg azt a téveszmét táplálja, hogy őt pénz miatt, majd azért, mert a gőzös várakozott reá, fel akarják akasztani és az a hallucinációja támad, hogy feleségét látja és annak hangját hallja. A zavartság néhány nap alatt elmúlik és a beteg meggyógyul.

Jellegzetes téveszméket mutat a következő eset is:

13. Sz. J. 42 éves, réf., nős földműves. Felvételtel 1911 szeptember 28.-án.

Felvételtel nyugodt, tájékozott, kérdésekre rendesen, értelmesen felel. Elmondja, hogy hat év előtt nient ki Amerikába és két hét előtt jött onnan vissza. A hajón rossz emberekkel találkozott, a kiknek suttogó beszédjéből észrevette, hogy őt a tengerbe akarják dobni. Miért akarták ezt tenni, nem tudja, mert ő senkinek sem vétett. Mikor nagy volt a veszély, az irodába szaladt és a hajótisztától külön szobát kért, a mit meg is kapott. Nem akart semmit sem enni, mint egy kis kávé, mert nagyon félt, hogy nem fogja a családját látni. Egy embert adtak melléje, a. kívül egy külön szakaszban ült, de a rossz emberek oda is be akartak hatolni, verdesték a falat és fenyegetve szóltak: „Magyar! magyar!“ A mióta Czaczára érkezett, a ho! a szolgabíróhoz vezették, & rossz emberek nem kísérték. Itt sem bántja senki. Azt hiszi, hogy üldözői őt más valakivel összetévesztették.

A beteg javult állapotban, hozzátartozóinak kívánságára már 1911 október 18.-án elbocsátatott az intézetből. 1912 évi június 12.-én vett értesítés szerint teljesen egészséges és olyan, mint volt azelőtt.

14. Gy. A. 95 éves, g.-kat., nős, bányász. Felvételtel 1911 október 28.-án.

Felvételtel nyugtalan, zavart. Nyelvében erős reszketés, a térd-refsex fokozott. Három-négy nap múlva nyugtalansága és zavartsága csökken és akkor a kérdésekre elég odavágóan felel, de előadása zavartá, kuszáltá válik, mikor behozatalának közvetlen előzményeit mondja el. Két év előtt ment ki Amerikába, a honnan azért jött vissza, mert nem volt dolog és sajnálta a gyermekeit. Hamburgból, a hol amerikai pénzt hazai pénzre váltották, Oderbergig hajóügynök kíséretében jött. Oderbergben elvették tőle a pénzt, 130 forintot; az állomáson megfogták, kezét, lábát megkötözték és verték; a rendőrök azt mondták, hogy ő magyar, tehát verni kell őt; az volt a szándékuk, hogy amikor szalad a vonat, kidobják az ablakon. Oderberg előtt leugrott a vonatról, hogy ne vehessék el tőle a pénzt. Ott bolondok között van

és őt azért hozták ide, mert ő is olyan bolond volt, a mikor elvették a pénzét. Nem akar itt mosakodni, meg fürödni, mert azt hallotta, hogy agyon akarják ütni.

Állapota néhány nap alatt javul és belátást mutat bajába, úgy, hogy már négy hét múlva, 1911 november 25.-én gyógyultan elbocsátható.

Miként ebben az esetben, úgy a következőben is a pénz miatti aggodalom, a megrablástól való félelem a tév-
eszmék középpontja.

15. H. J.-né 33 éves r. k., férjes, földmives neje. Felvétel 19.2 szeptember 1.-én.

A felvételi bizonyítvány szerint a beteg Csacszán igen nyugtalan volt és folyton meztelenre vetkőzött. Felvételkor már nyugodt, de zavart bőbeszédűséggel felel a kérdésekre. Időben elég jól, de helyben hiányosan tájékozott. Állapota néhány nap alatt annyira javul, hogy rendes hangulatot és rendezett magatartást mutat, odavágóan értelmesen felel és munkát kér. Elmondja, hogy már egy ízben volt Amerikában és másodszer készült kimenni, de csak Ratiborig jutott, a honnan vissza, illetve ideszállították. Finnek okát a következőkben mondja el. Csacszán három ember forgott körülötte, a kik magyarul beszéltek egymással s beszédjükből, bár ő csak keveset ért magyarul, azt vélte kiérteni, hogy azok valami rablási szándékkal vannak eltelve, készű-rásról hallott említést tenni s hogy pénzétől meg akarják fosztani. Ettől nagyon megijedt s kérte a kalauzt, hogy társaival együtt női szakaszba engedje, nehogy az illető férfiakkal együtt kelljen utaznia s azok álmában esetleg kifoszsák. A kalauz eleget is tett kívánságának s ők hárman még egy negyedik nővel külön szakaszban utaztak Csacszától, de az ijedelem hatása alatt s részben azért is, mert a szüleitől történt válása nagyon elszomorította, csakugyan magán kívül volt s ezáltal keltette elmezavarnak benyomását. E zavartság azonban csak igen rövid tartamú volt, mert midőn ide került, sőt már ezt megelőzőleg is, egészen rendben érezte magát.

A beteg 1912 április 25.-én gyógyultan bocsáttatott el.

16. M. J. 43 éves, r. k., nős, napszámos. Felvétel 1912 december 26.-án.

Nyugodt magaviseletű és rendszeren felel, de hiányosan tájékozott. Elmondja, hogy hat év előtt már volt egy évig Amerikában, majd másodszer is kiment, de visszajött onnan, mert nem jól ment neki a dolga és a felesége is hazahívta. A hajón egészséges volt, csak kissé fájt a feje. A hajón levő útitársai üldözni kezdték, el akarták venni a pénzét, agyon akarták ütni. A vasúton is ugyanazt tapasztalta s azért egyik kocsiról a másikra menekült üldözői elől, a kik vagy ötvenen is voltak. Látta, hogy egy embert kidobtak a vonatról. Üldözőinél késeket látott, éjjel revolverlővéseket hallott, Odeibergben bejelentette az esetet és segítséget kért, mert látta, hogy nem bírja tovább. Mikor ezt jelentette, üldözői elmenekültek s ő a csendőröknél maradt. *Eiek* kísérték a vonaton Csaczáig, a hol a rablók ismét üldözték s ketten betörték *hozzá*, mert jobban akarták ismerni; bántani azonban nem bántották; lehet, hogy nem is voltak ugyanazok, a kik előbb üldözték, mert ott többen voltak, itt csak ketten. Csacszától idáig két ember kísérté és senki nem bántotta. Itt már nem fél, csak a betegetől egy kicsit, mert nincs hozzászokva a környezethez. Már a feje sem fáj s nincs semmi baja. Nem képzeli, a mit mond, mert a feleségétől is ellopták a tehenét, a mit a sógornője neki Csacszán az ablakon át megmondott. E

lopásra nézve a hajón beszéltek össze a rablók és gyorsvonaton utaztak el, hogy előbb legyenek ott. Testileg: ujjában finom hullámzású tremor, a térdreflex baloldalt élénk.

Egy későbbi vizsgálat alkalmával 1913 január 28.-án elmondja, hogy Amerikában egy vasöntő műhelyben dolgozott, a hol a rossz levegő megártott neki, köhögni kezdett, feje fájt és azért jött haza. Ezúttal azt mondja, hogy a hajón még nem bántották, csak a vonaton. Oderberg körül több útitársa üldözni kezdte, pénzt, uti ládáját el akarták venni és megfenyegették, miért is félelem szállta meg. A mikor Csaczn megkötözték és bezárták, még inkább félt, úgy, hogy meg is zavarodott kissé és most már azt sem tudja, hogy mit beszélt akkor. A mit a tehénlopásról és a sógornőjéről állított, azt most már nem hiszi. Egy ízben levelet kap hazuról, a melynek fekete postabélyegéből azt következteti, hogy a felesége meghalt, kéri, hogy engedjük el a temetésre, azután visszajön. A rákövetkező időben a beteg lehangolt és fejfájásról panaszkodik. Sürgeti elbocsátását és szokési kísérletet tesz, később öngyilkossági kísérletet követ el és azután is öngyilkossági tervekkel foglalkozik. Betegségébe belátást nem mutat és állapota lényegesen nem változik, úgy, hogy még ezidőszert is az intézetben van.

17. R. Zs. 25 éves, ev., hajadon, cseléd. Felvétetett 1912 január 27.-én.

A beteg nyugodt magaviseletű. halkan, de rendesen felel és helyben s időben elég jól tájékozott. Hangulata nyomott és nyomottsága végül heves zokogásban és sírásban nyilvánul. Elmondja, hogy többedmagával másfél évvel ezelőtt ment ki Amerikába, mert azt hitte, hogy kint többet kereshet és adósságait kifizetheti. Pittsburgban telepedett le, a hol mint cseléd szolgált. Sokat betegeskedett és azért vitték az elmebetegek kórházába, mert senkit sem szenvedhetett; mindig, már a hajón is, anyjának a szavát hallotta; azt hiszi, hogy az apja nem halt meg, mert Pittsburgban azt hallotta, hogy Jézus a holtakat feltámasztja. Vágyódik az anyja után és szeretne hazamenni.

A beteg állapota az első napokban változatlan, de már körülbelül két hét múlva észrevehető javulásnak indul, kedélye felderül és nyomottsága csak akkor jelentkezik, ha a családjáról kérdezik; belátást is nyer bajába és pontos felvilágosítást ad előzményéről. Elmondja, többi között, hogy már hat év előtt is volt egy ízben fejbeteg. Nem igen emlékszik, hogy milyen volt a betegsége, csak azt tudja, hogy zavartan beszélt és három hónapig volt a kórházban. Amerikában is fájt a feje és zavarosan beszélt. Már Amerikába való utaztában a hajón hallotta az anyja hangját, atyját pedig álmában sokat látta. Most már teljesen jól érzi magát.

Gyógyultan elbocsátott 1912 márczius 12.-én.

* *

*

Nem szaporítom a példákat, mert már az eddig közölt esetekből is megállapíthatjuk azt a tényt, hogy a kivándorlással kapcsolatosan néha elmebaj áll be és hogy ezen elmebaj bizonyos sajátosságokat mutat, a melyek nem oly természetűek és oly jelentőségűek ugyan, hogy klinikai önállóságot adnának neki, de mégis oly kifejezettek, hogy azt a „fogsági elmezavar“ mintájára mint „kivándorlási elmezavar-t megkülönböztessük.

Ha ezen sajátosságokat röviden összefoglaljuk, a „kivándorlási elmezavar“ jellemző vonásait a következőkben találjuk: A kivándorlással összefüggő belső és külső körülmények, úgymint uti fáradalmak, viszontagságok, nélkülözés, ijedtség, félelem, aggodalom, bánkódás, elhagyatottság érzete, a nyelv ismeretének hiánya, nehéz munka, honvágy s több effélék, a melyek mind testi elcsigázással és sokféle lelki izgalommal járnak, a melyekhez sokszor még az alkohol hatása is társul, idézik elő az elmezavart. Ezen elmezavar gyakran már a határszéli állomás elhagyása után, útközben, még mielőtt a kivándorló a tengeri útra kelne, keletkezik, és ilyenkor rendszerint heveny jellegű, gyors lefolyású és kedvező kimenetelű; nagyobbára és többé-kevésbé az amentia kórképét mutatja, a melynek keretében félelmi érzetek mellett jellegzetes téveszmék és hallucinációk nyugtalanítják a beteget.

E téveszmék és hallucinációk, valamint a velők járó félelmi érzetek rendszerint csak rövid tartamúak és gyakran már akkor kezdenek halványodni, a mikor a beteg ismét honi földre lép., úgy, hogy az intézetbe való beszállítás idején a beteg akárhányszor már teljes belátással beszél az említett kóros jelenségekről. De ha ezek a beszállításkor még fenn is állanak, itt többnyire rövid idő afatt teljesen elmúlnak, ép-úgy, mint a testi kimerültség jelei, a melyek nyelv- és kézremegésben és fokozott térdreflexben nyilvánulnak.

Körülbelül ez a tipusos képe és lefolyása a betegségnek különösen azokban az esetekben, a midőn az elmebaj még útközben, vagy, mint az I. sz. esetben, közvetlenül az Amerikába való megérkezés után mutatkozik a kivándorlón. És ezek azok az esetek, a melyek első sorban foglalhatók a „kivándorlási elmezavar“ elnevezése alá.

De ugyancsak ezen elnevezés alá vonható sok oly eset is, a melyben az elmebaj csak rövidebb vagy hosszabb idővel az Amerikába történt bevándorlás után ál! be, mert a mint a fent közölt 2., 6.—11., 14., 16. és 17. számú eset mutatja, ott is részben kóroktani, részben tünettani irányban ugyanazok a kritériumok forognak fenn, a melyeket előbb mint az ide tartozó psychosisokra jellemeztem.

Bizonyos különbségeket azonban mégis találunk az előbbi esetekkel szemben. így mindenek előtt azt, hogy az okozati összefüggés a kivándorlás körülményei és az elmezavar között nem oly közvetlenül szembeszökő, mint amott. Az útközben megbetegedett kivándorlókon ezen összefüggés szinte kézzelfogható; oly tisztán látjuk a kapcsolatot, mint a testi trauma és az általa okozott testi sérülés között. Ennyire

biztosan és hiánytalanul nem tudjuk megállapítani a kóroki tényezőket a már megtörtént bevándorlás után beállott elmezavar eseteiben, de azért a betegek elbeszélése többé-kevésbé itt is ráutal az említett kapcsolatra, a mely kétségtelenül tisztábban állna előttünk, ha az előzményről pontosabb felvilágosítást kaphatnánk, mint a milyent a kevés intelligenciával "bíró és minden műveltség híján levő betegek nekünk adnak.

Az első csoportba tartozó esetekben a kivándorlás körülményei körülbelül úgy hatnak, mint egy egyszeri súlyos trauma, a melynek következménye közvetlenül és azonnal látható; a második csoportban viszont inkább úgy, mint sok apró trauma, a mely egymásra halmozódva lassan és észrevétlenül fejti ki hatását.

E lassúbb hatáshoz képest a keletkező elmebaj is keletkezésében és lefolyásában rendszerint nem mutat oly erősen kifejezett acut jelleget.

Míg továbbá az előbbi csoporthoz tartozó esetek (1., 3., 4., 5., 12., 15.) mindegyikében többé-kevésbé tisztán csak a heveny zavarodottság kórképét látjuk, addig a másik csoportban egyéb, nevezetesen mániás, depressziós és paranoiás jellegű kórképekkel is találkozunk.

Ezen itt kiemelt különbségek daczára az összes eseteknek a kivándorlás hatásának szempontjából való együvé tartozása kétségtelen, mert a betegséget előidéző vagy kiváltó momentumok azonossága és legtöbbször a betegség sajátos színezete is egy kategóriába hozza őket.

Még oly esetekben is, a midőn az elmebaj teljesen függetlenül a kivándorlástól keletkezik, előfordul, hogy a kivándorlás körülményei egyes psychés tünetekre befolyást gyakorolnak, ilyen, külső körülmények által gyakorolt hasonló befolyást tapasztaltak:³⁰ a legutóbb lefolyt balkán krízis tartama alatt, a mennyiben az akkori politikai és hadi események némely beteg téveszméiben és hallucinációban visszatükröződtek.

Mindezek szerint a tengerentúli kivándorlásban, illetőleg a velejáró külső és belső körülményekben oly tényezőt kell látnunk, a mely bizonyos esetekben elmekórtani jelentőséggel bír.

A kivándorlásnak ezen egyes esetekben mutatkozó elmekórtani jelentőségével kapcsolatban bizonyos gyakorlati szem-

⁴⁸ Gross u. Pappenheim: Einwirkung politischer Ereignisse auf Geisteskranke. Jahrb. f. Psychiatrie, Band 34.

pontok is felmerülnek, a melyek több irányban figyelmet érdemelnek.

Ezen szempontok egyikét a 7. számú eset kapcsán már érintettem, megjegyezvén, hogy az illető esetnek intézetbe való szállítása fölöslegessé vált volna, ha előzőleg csak néhány napi megfigyelés alá kerül. Felhoztam példaképpen még egy-két más ilyen esetet és közölhetnék beteganyagomból még többet is, a melyeknek mindgyikében az intézetbe történt beszállítás által magának a betegnek legalább is indokolatlan idővesztés, a kincstárnak fölösleges kiadás és egy csomó hivatalnak sok hiábavaló munka okoztatott. És ugyanez áll arra a sok esetre, a mely a visszahozatal után még intézeti elhelyezést igényel ugyan, de néhány nap vagy néhány hét alatt meggyógyul és azután elbocsátható.

Kívánatos és célszerű volna ennél fogva, ha azokon a határállomásokon, a hol a kivándorlási, illetőleg a visszavándorlási forgalom nagymérvű, és mint ilyen csak Fiume és Csacza jön tekintetbe, szakember vezetése alatt álló kisebb megfigyelő osztály állíthatnák fel, a hol az Amerikából vagy még hajóraszállítás előtt valamely közbeső európai állomásról elmebaj miatt visszautasított és visszaszállított kivándorlók megfigyelés okából elhelyeztetnének. Az ilyképp felvételre került egyének a megfigyelés eredményéhez képest vagy csakhamar elbocsáttatnának, vagy néhány hétig még ott tartatnának, hogy azon esetben, ha ezen idő alatt meg nem gyógyulnak és el nem bocsáthatók, valamely állami elmeegógyintézetbe elszállíttassanak.

A mi Csaczat illeti, az ilyen osztály legcélszerűbben nem is magán Csaczán, hanem a személyvonattal egy óra alatt elérhető Zsolnán, az ott most épülő állami szemkórházzal kapcsolatban volna létesíthető.

Mint hogy ezen megfigyelő állomások kórházi osztály jellegével bírnának, a betegek felvétele és elbocsátása távolról sem volna oly körülményes, mint elmeegógyintézetben, a mi úgy a beteg, mint a közigazgatás szempontjából szinte megbecsülhetetlen előny volna; emellett az amúgy is állandóan túlszűfolttságban szenvedő elmeegógyintézetek is nagy tehertől szabadulnának.

Egy ily megfigyelő osztály, illetőleg annak vezetője még egy másik fontos feladatot is teljesíthetne, azt tudniillik, hogy a kivándorlókat, mielőtt az országot elhagyni készülnek, orvosi vizsgálatnak vetné alá és a mennyiben rajtuk elmebeli fogyatkozást, vagy egyáltalában orvosi szempontból oly körülményt látna fenforogni, a mely az Egyesült-Államok törvénye szerint a bevándorlással szemben tiltó akadály,

az illetékes hatóság részéről megfelelő intézkedést provokálna arra nézve, hogy ezek a kivándorlástól lehetőleg visszatartassanak, mi által sok esetben sok kellemetlenségnek, bajnak és nyomornak eleje vétetnék, és az államkincstár fölösleges kiadásoktól kíméltetnék meg.

Mindez aránylag könnyű szerrel volna eszközölhető; de már komplikáltabb eljárást igényelne, mert nemzetközi viszonylatokat érintene, annak lehető megakadályozása, hogy oly kivándorlókat, a kik nemcsak három évet, hanem évtizedeket töltöttek Amerikában és életük javarés�ének erejét és munkáját Amerikának szentelték, elmebaj esetén onnan egyszerűen ki ne lökjenek. Oly eseteket láttunk e tekintetben, a melyek teljesen igazolják a francia elmeorvosoknak fentebb említett éles kifakadását.

És végül még egy gyakorlati szempontról kell megemlékezni, a mely ugyan semmiképpen sem orvosi természetű, de minthogy a betegek érdekét érinti, itt mégis szóvá tehető. Gyakrabban megesik ugyanis, hogy a betegnek tulajdonában levő pénz és holmi útközben elvesz és daczára minden utólagos felszólamlásnak és nyomozásnak, nem is kerül meg többé. Nem is lehet ezen tulajdonképpen csodálkozni, ha elgondoljuk, hogy a beteg a hosszú úton hány helyen fordul meg, hány állomáson száll ki és be, hány kézen megy keresztül és hány ember motozza meg őt; ennyi herce-hurca között az ő apró ingóságainak valóban könnyen akadhat lábuk. Sokszor csak a véletlen szerencséje, hogy pénze megmarad. így nem régen történt, hogy egy betegnek már elraktározott ruhaneműjében régi újságpapírdarabok között 400 márka és 20 korona papírpénzt találtunk. Rendszerint ugyan ennél kisebb összegeket reklamálnak, de akár csak pár koronáról és néhány selejtes ruhadarabról legyen is szó, a szegény embernek ez is egész vagyon, a melynek elvesztésén ő fájdalommal kesereg, miért is a hatóságok részéről e tekintetben is gondosabb ellenőrzés volna kívánatos.

Egy parányi része ez annak a tömérdek nyomorúságnak, a mely a kivándorlással együtt jár, miként ez utóbbinak azon elmekörtani vonatkozása, melyet jelen dolgozatomban kifejtettem, csak egy újabb érdes oldalát mutatja a kivándorlás nagy társadalmi problémájának.

Értelemzavaró sajtóhibák.

10. oldalon 5. sorban alulról „70.000“ helyett olv. „700.000“.
12. oldalon lent 13. jegyzetben „in Europa“ helyett olv.
„und Europa“.
14. oldalon 2. sorban alulról „amerikai“ helyett olv. „eugenikai“.